

LIGET

2019-9
szeptember

TARTALOMJEGYZÉK [XXXII. évfolyam 9. szám]

INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ

Z. Karvalics László | **A COURTHOPE-BIRTOK TÖLGYFÁI...** 4

Kiss Lajos András | **FÉLELEM ÉS POLITIKA –** 26

ROSSZ KÖZÉRTET A DEMOKRÁCIÁBAN [3]

Czilczer Olga | **SZÁLFÁK TÁNCA** 46

Boda Magdolna | **KEDD DÉLELŐTT** 48

Szilasi Katalin | **CSAK ÚGY; OSZLOPOS SIMEON** 50

Búth Emília | **FEJEM BABONÁSAN; MOSTANÁBAN** 56

Csongor Andrea | **JUSS** 60

WORLD PRESS PHOTO

Z. Karvalics László A GERILLANŐ MÁR DÉLELŐTT IS FESS	62
Ács József alkonyattól hajnalig; látogatók	65
Taizs Gergő sosem volt sehogy	70
Inczédy Tamás AZ ANGYALOK VISSZATARTJÁK LÉLEGZETÜKET	72
Fecske Csaba KÉT LÓ, VÖRÖSBEN	80
Bene Zoltán ELVESZIK	82
Vörös István TÉRDIG VÍZBEN	90
Szirmai Panni A FEMINISTA SZENT BRIGITTA	92

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Z. Karvalics László

A COURTHOPE-BIRTOK TÖLGYFÁI, AVAGY SZEMLELETI ÉS INTÉZMÉNYI VÁLTOZÁS A KULTURÁLIS MIKROÖRKSÉG ŐRZÉSÉBEN (5.)

[INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2019-09-06 | ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ

A veszélyeztetettség különböző formái körüli sétarepülés többek között azt is bemutatta, miképpen nő a tömeges kitétség kockázata azzal, hogy egyetlen fizikai őrzőhelyre zsúfolunk sok örökség-objektumot. Csakhogy, mint láttuk, az effajta állományképzés meg annak megy elébe, hogy az értékhordozók összegyűjtés nélkül még hamarabb és szinte nyom- és visszhangtalanul semmisüljenek meg.

fejnehéz

Ám ha a családi dokumentumok és magángyűjtemények egy múzeumban vagy levéltárban „révbe érnek”, még korántsem oldódott meg minden: az állománnyal foglalkozni kell, feltárni, leírni, gondozni, felújítani, restaurálni, tárolni, affordanciái mentén vizsgálni, kiállításokba rendezni, hozzáférhetővé tenni. Miközben nagy a

szakember- és forráshiány, a raktárterület pedig állandóan szűkös. Az örökség-szcéna ráadásul tartós kultúrpolitikai szélárnyékban van, a memóriaintézmények létfenntartási gondokkal küzdenek, a prioritásképzés a nagy szimbolikus/esztétikai/vagyoni értékre fejnéhez. (A Seuso-kincs és a Munkácsy-trilógia megvásárlására fordított összeg külön-külön is meghaladja néhány örökségintézmény-típus éves költségvetési támogatását. Ha egy kastélyt szálláshellyé alakítanak, sokkal nagyobb az esély az állagvédelemre és a felújításra, mintha örökségvédelmi vagy kulturális célra hasznosítanák). S eközben a „szakma” és a társadalom közti távolság is nő: közalkalmazottak által működtetett intézmények szolgálatnak ügyfeleknek (iratokba engednek betekintést, könyvet kölcsönöznek vagy kiállítást rendeznek). A fordított irány, az állampolgári hozzájárulás a memóriaintézmények szakmai munkájához ritka, mint a fehér holló: a felajánlások elhomályosuló emléke mellett olykor anyagi támogatás, néha egy kiállítás megrendezéséhez nyújtott segítség.

Sok nehézséggel néznek szembe a családi emlékezet őrzői és a magángyűjtők is. A régi iratoknak, fényképeknek és nyomtatványoknak az esetek nagy részében funkcionális értéke *már*, vagyoni értéke *még* nincs, mégis tárolni, rakosgatni kell a cipősdobozokat. Ahol a családtörténet identitásképző, ott nemzedékről nemzedékre akadhat leszármazott, akinél megbecsült helyen, elzárva pihennek a régi iratok, és nem szakad meg az öröklési lánc. De azt már a legritkább esetben ismerik fel, hogy *az információs érték súlypontja* az idő előrehaladtával fokozatosan *áthelyeződik*: az örökség-objektumok egyre kevésbé a magánemlékezetet, inkább a lakóhelyi vagy nemzeti emlékezetközösséget (is) szolgálják.

De nem önmagukban: információs küldetésüket csak akkor tudják teljesíteni, ha adott örökség-objektum-típusok *rendszerezett sokaságának elemévé* válnak. Ilyenkor viszont még vészcsengők is megszólalhatnak: vajon nem hordoz személyiségi jogi kockázatot érzékeny adatokat tartalmazó iratok potenciális nyilvánossága? Így a magánkézben lévő emlékezethordozók elérhetetlenek és láthatatlanok a külvilág és a tágabb „örökségközösség” számára: ezeknek az objektumoknak az életciklusa úgy ér véget, hogy előbb vagy utóbb az átadási lánc megszakad, a megmaradt darabok pedig megsemmisülnek vagy átköltöznek egy másodlagos kereskedelmi létbe, és új tulajdonos(ok)hoz kerülnek.

információs értékfelhő

Hasonló történik a magángyűjteményekkel is. A kollektióépítésnek funkcionális alapja van: a mesterek kezét dicsérő, ritka, különleges, szép, régi tárgyak megszerzése, beillesztése a társai

közé, a bíbelődés, foglalatосkodás velük *örömforrás*, ami megéri az áldozatot: a ráköltött pénzt és időt. Az életet teljesebbé tevő szenvedély, hobbi. Olyan tevékenység, amelynek színvonalas művelése szükségszerűen tudásfelhalmozásba fordul, technikatörténeti, gazdaságtörténeti, művelődéstörténeti vonatkozásokkal, a tárgyak köré írható történetekkel. Az örökség-objektumokat körülvevő információs értékfelhő így egyre nagyobb, egyre több potenciális kapcsolódással más kulturális tartományokhoz. És ennek arányában lesz egyre inkább közösségi jelentősége az állományok létének is. Ettől egyre kínzóbb a hiány, hogy a létrejött értékszigetek nagyon ritkán válnak közkinccsé: a tárgyak nem tekinthetőek meg (csak privát körben), a felhalmozott ismeretek megosztásának nincsenek csatornái. Az alkalmi és esetleges lehetőségeket leszámítva ki segítene egy bemutató megszervezésében, a szállításban, installációkészítésben, a kísérő szövegek vagy a katalógus gyártásában, a népszerűsítésben? Ki biztosítana raktározási lehetőséget két kiállítás között? Egyáltalán: az érintett gyűjtői mikrotársadalmak tagjain kívül ki van tisztában a kollektiók (és azoknak akár egyes tárgyai) által reprezentált művelődéstörténeti kisvilágok kiterjedésével, kapcsolódásaival, fontosságával, jelentőségével?

Egyelőre nincsenek olyan gyakorlatok, megoldások, amelyek áthidalnák a *gyűjtői élmény magántermészete és a kulturális mikroörökség ápolásának társadalmi hasznossága* közti távolságot. A gyűjtők állampolgárként számtalan lehetőségből kizártak, kedvezőtlenebb feltételek vonatkoznak rájuk, mint a gazdaság vagy a közsféra szereplőire (a legutóbbi, 2019-es Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozat műsorfüzetébe azok a magánmúzeumok, amelyek a megjelenés borsos összegét nem tudták kifizetni, nem kerülhettek be). Sem szakmai, sem más segítségre nem számíthatnak.

Pedig jól látszik, hogy a kulturális örökség-objektumoknak ez a „két világa” valójában egymás tökéletes kiegészítője. Komplementerek. Kis számú memóriaintézmény őriz sok és sokféle tárgytypust, ahol kevés szakember sok feladatot lát el. Eközben óriási mennyiségű privát kollekciónban halmozódik néhány tárgyfajtából valamennyi, miközben sokan végeznek el kevés teendőt. Ez utóbbinak már neve is van: a mikrofeladat (microtasking) nagyon is jól illik a kulturális mikroörökséghez.

Hogyan lehetne a felismert hiányok mentén, a kölcsönösen kedvező kimenetek érdekében, az igényekre és szükségletekre figyelemmel kihasználni ezt a sajátos egymásra utaltságot? Hogyan válhatna az egyik szféra a másik erőforrásává? Hol és hogyan tudnák egyesíteni erőiket, együtt enyhítve hátrányokon, minél többet szétterítve az előnyökből?

Nagyon mély értelme és üzenete van a szükségszerű következtetésnek: a közeledéshez egyszerre indokolt *az intézményi világ részleges társadalmasítása*, a társadalom sok tagjától remélhető tevékenységtömeg és támogatás „bevonzásával”, s ennek párja, a kulturális örökségvédelmi mikrofeladatokat magukra hagyatva végző *társadalmi szereplők értékőrző tevékenységének részleges intézményesítése*. Félúton olyan infrastruktúra-elemekkel, platformokkal, kapacitásokkal, amelyek mindkét szférát egyidejűleg képesek támogatni.

Belátható, hogy mindez részben *szemléleti fordulatot*, részben tudatos *társadalmi innovációt* igényel.

a kulturális örökség életfilmje

A színteret, a vásznat, amin a kulturális örökség életfilmje pereg, még a 19. század vége formálta, a nemzetállami ébredés és a modernitás párhuzamos kialakulásának korszakában.

Végbement tehát a modernitást életre galvanizáló *bürokratikus kontroll-forradalom* (és ennek részeként a modern parlamentáris demokrácia, egészségügy, rendészet, tudomány, köz- és felsőoktatás mellett született mindhárom modern memória-

intézmény, ugyanazon, minden korábbinál hatékonyabb, központosított és hierarchizált irányítási alaplogikával); ugyanakkor a „nagy meggazdagodásnak” nevezett folyamat révén megindult a „*polgárosodás*”. A túlélés mókuskerekéből tömegesen szabadultak ki társadalmi csoportok, akiknek száma az idő előrehaladtával gyarapodott, életidejük az átlagéletkor emelkedésével megnőtt, saját kényelmük érdekében egyre nagyobb tudású és kifinomultabb eszközökkel, műalkotásokkal vették magukat körbe, előidézve a tárgykultúra forradalmát. A néhány főúri Wunderkammer és kastélykönyvtár világát villámgyorsan felülírták a városokban összpontosuló magánkönyvtárak és magángyűjtemények tömegei, amelyek a gazdasági, közigazgatási és tudományos elit képviselőinek ízlését és szenvedélyét tükrözték.

Közben az egyszerű használati eszközökből is ipari tömeggyártásban készült műalkotások lettek, s jelentősen bővült azoknak a tárgyaknak a köre és piaca, amelyek alkalmasnak bizonyultak a vagyonképző funkció támogatására. A festmények és szobrok mellé belép az érme, a bélyeg, a bútorritkaság, a különleges óraszerkezet, a kínai váza, hogy a huszadik század második felében tovább „demokratizálódjon” minden. Ahogy a gyűjtés fokozatosan elszakad a vagyoni értéktől, és immár örömforrásként szolgál bárki számára, aki képes a vásárlásra, saját gyűjtői mikropiacokat is létrehozva, hihetetlenül kitágul a gyűjtött tárgyak köre. Ennek párjaként nő rendkívüli méretűvé a bürokratikus kontrollnak a személyek életét dokumentumokkal követő adatvilága, és válik fokozatosan hétköznapivá és elérhetővé a fotográfia. Az egész folyamatot szépen jellemzi az út, ahogyan a kisszámú „képíró” műteremből és fényképészből a huszadik század végére eljutunk a fényképek (majd az okostelefonokba integrált és képmegosztó oldalakon elérhetővé tett felvételek) csillagászati tömegéhez. És a közgyűjteményi hivatásrend kisszámú, rosszul fizetett és leterhelt munkatársától a milliónyi „amatőr” (újabbán: professzionális amatőr) örökség-szereplőig. Akikben az értékörzésnek pontosan ugyanaz az éthosza vált cselekvéssé. A közgyűjteményekbe áramló állatpreparátumok, rovarok, a botanikai vagy néprajzi anyag utazók és tudósok gyűjtőmunkáját dicsérte. A fonográffal (később orsós magnóval) a dal- és dallamkincs megmentésére igyekvők elsősorban saját kíváncsiságukat és értéktudatukat követték,

nem intézményi megbízásra cselekedtek. Ugyanez az értékmentő reflex és felébredő tudatosság munkált a hatvanas években, amikor fiatalok csoportjai kezdtek a „népélet” tárgyi emlékei után vadászni falusi padlásokon, majd élesztették fel a táncházkultúra keretein belül a térben rendkívüli egyediséggel jellemezhető népi táncformákat. Nem csoda, ha az örökségtudatosság elérte a legkisebb településeket és a paraszti társadalmat is. A tanítók kezdtek.

A hosszú névsorból most csak két különleges gyűjteményalapítót említek: Kováts Béla pankaszi tanítót, aki az 1984-es megnyitással Helytörténeti és Néprajzi Gyűjteménnyé fejlődött kollekción több évtizedes munkával gyűjtötte össze, egy helyre terelve a faluban még fellelhető régi tárgyakat és emlékeket az 1885-ben épült régi iskolában. (Inspirálva, hogy nem sokkal később kövesse mindezt egy boronafalú régi pince anyagából épített 19. századi kovácműhely, korabeli eszközökkel és berendezéssel). Torockóban Győrbíró Pál tanár már 1954-ben létrehozott egy „Néprajzi Múzeumot”, de a polgári öntudat jeleként és kifejezésekként ma már két további magánmúzeum is bemutatja a hagyományos tárgyi kultúra helyi emlékeit. Az 1925-ös születésű, csizmadia családból származó Víghné Koronki Ida, a település „öltöztetőasszonyaként” a torockói népelet tárgyi emlékeit gyűjtötte össze. **[1]** Aki nem akar Torockóig utazni, válassza a Téwich család sváb magángyűjteményét Dombóváron.

Gatti Beáta „örökségésítő folyamatnak”, Nathalie Heinich örökség-fabrikálásnak (la fabrique de patrimoine) nevezi a folyamatot, **[2]** amely új örökségszemlélet szükségessége felé mutat. Ez megalapozhatja a társadalmi innovációt is, amellyel a 19. század végén kialakult mechanizmusokat a 21. század társadalmi, technológiai és kulturális sajátosságaihoz lehet igazítani.

Az új örökség-szemléletnek hat pillére van, ezeket érdemes egyesével áttekinteni.

Helyi kultúra, nemzeti kultúra és világkultúra: az elválaszthatatlan egymásba fonódás megélése és megértése (1)

Minden idők egyik legpusztítóbb hazugsága, hogy a „globális” jelzővel szalonképtelenné tett egyetemes kultúra a nemzeti kultúrák ellensége, és azokra veszélyt jelent. A fajközösségként felfogott emberiség számára minden nemzeti és helyi örökségmozzanat, tartozzon az a szellemi vagy tárgyi kultúrához, a rendszer egészének szintjén képvisel megkülönböztetett értéket. Hiszen a diverzitásnak óriási evolúciós jelentősége van: a magasabb rendszerszinten (vagy annak egyik lokális helyszínén) felmerülő új kihívás esetén a megoldás-keresésbe vonható ismeretek számtalan esetben máshonnan származnak. A kultúra ősi funkciója, hogy a túlélést

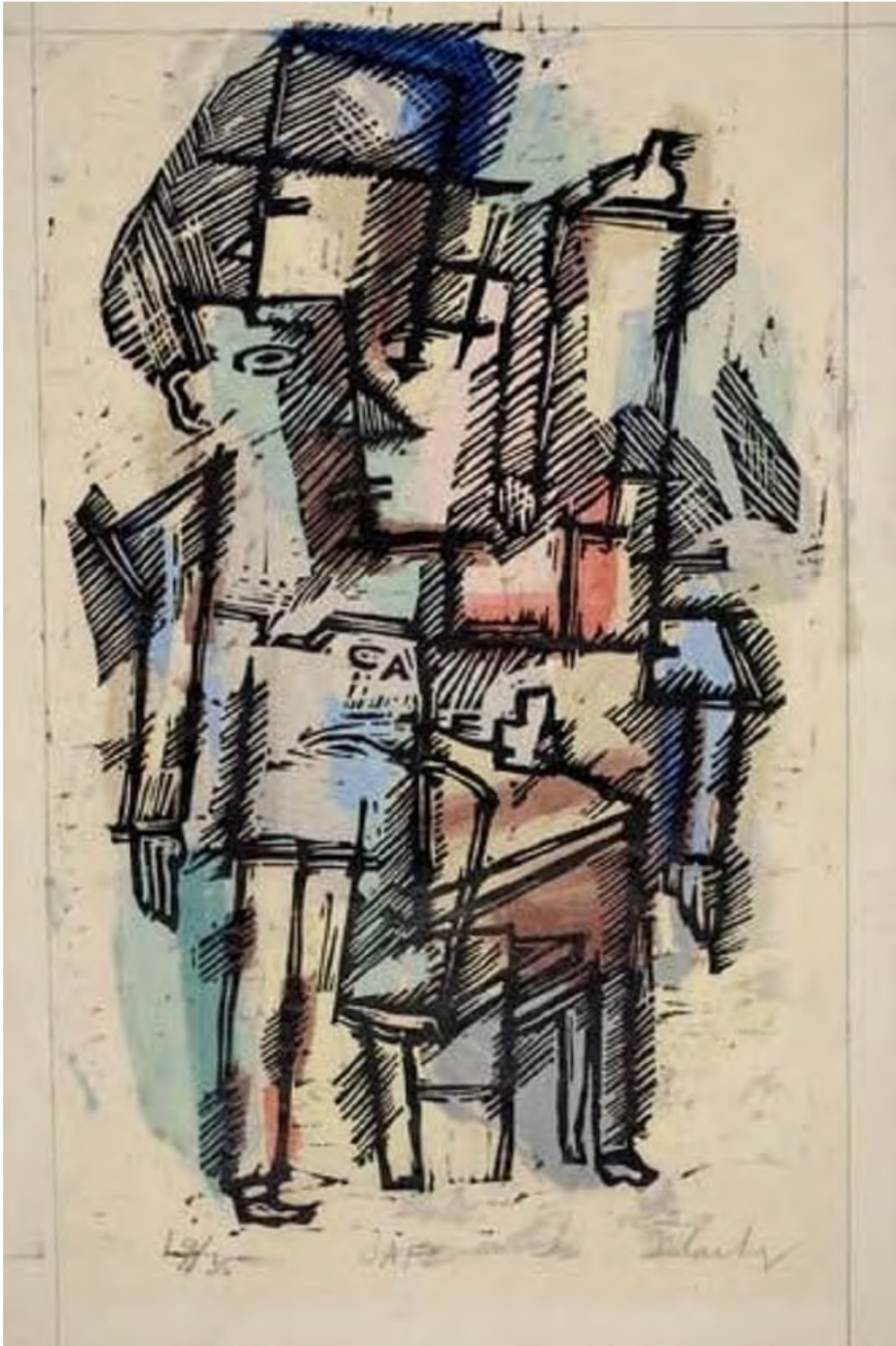
szolgáló ismeretek és szabályok raktáraként szolgáljon – ezért minden, ami lokálisan elvész, egyúttal az információs és az azzal összekapcsolt megoldó érték univerzális vesztesége is. Affordanciatemető, a teljes kulturális spektrumban. Minden egyes elvesző nyelv és a vele kiháló közösség az egész emberiség nyelvtörténeti útjának és nyelvtechnikai repertoárjának helyre nem állítható darabja – s jól látszik, hogy minél alaposabb a tudásunk a meg nem őrzött nyelvkincsről, a korábbi pusztulások évszázadairól, annál nagyobb jelentőségű annak megmentése, ami megmaradt. De ugyanez a helyzet a természeti örökséggel is: a biodiverzitás többek között azért jelentős, mert akár egyetlen állat- és növényfaj is lehet a természet laboratóriumában kotyvasztott egyedi biokémiai anyag hordozója, amely termékenyen vonható be az egyetemes gyógyítási, gasztronómiai vagy anyagtudományi praxisba. Például a nagyüzemi agrárgazdaság által kiválasztott „szupernövények” kedvezőtlenebb adottságaik miatt szűk élőhelyekre szorult ősi változatai, amelyek szabályos génbankként szolgálhatnak mindenféle útkeresést, amely korábban haszontalannak vélt tulajdonságokat értékel fel. (Ezért is fontos a Spitzbergákon, fagyasztott állapotban tárolt vetőmaggyűjtemény, amely nemesített növényörökségünk őrzésének nemzetek feletti intézménye.)

döbbenetes méretű

A kereskedelmi és kulturális kapcsolatok 16. századi megélénkülése óta minden helyi jelentőségű mozzanat globális erőterben is értelmezhető. A tárgyak, nyelvek és kulturális

tartalmak térbeli mozgása számtalan lokalitást érint, abroncsol és kever össze, s akár egyetlen tárgytypus, egyetlen nyelvi elem vagy egyetlen kulturális tartalom térbeli elterjedése mögött is az egységesedő világrendszer rajzolódik ki. A globális közkinccsé válás leglátványosabb foratókönyveit a kulturális tartalmak világában a döbbenetes méretűre nőtt fordításirodalom, az anyagi szférában a gyógyszerek és a technológiai megoldások kölcsönös átvétele tükrözi a legjobban. A tárgykultúra többek között ennek révén szakad el a geográfiai helytől: a tárgyak köré formált globális érdeklődés-közösségek így tesznek például turisztikai célponttá gyűjteményeket. A világítástörténet szerelmesei ezért zarándokolnak a világ minden tájáról mondjuk a

zsámbéki (magán) lámpamúzeumba. S közülük is kevesen tudják, hogy az egyetlennek mondott berlini Ívfénymúzeum mellett már Budakeszire is látogathatnának, ahol egy gyönyörűsége magyar (magán) Ívfénymúzeum épül.

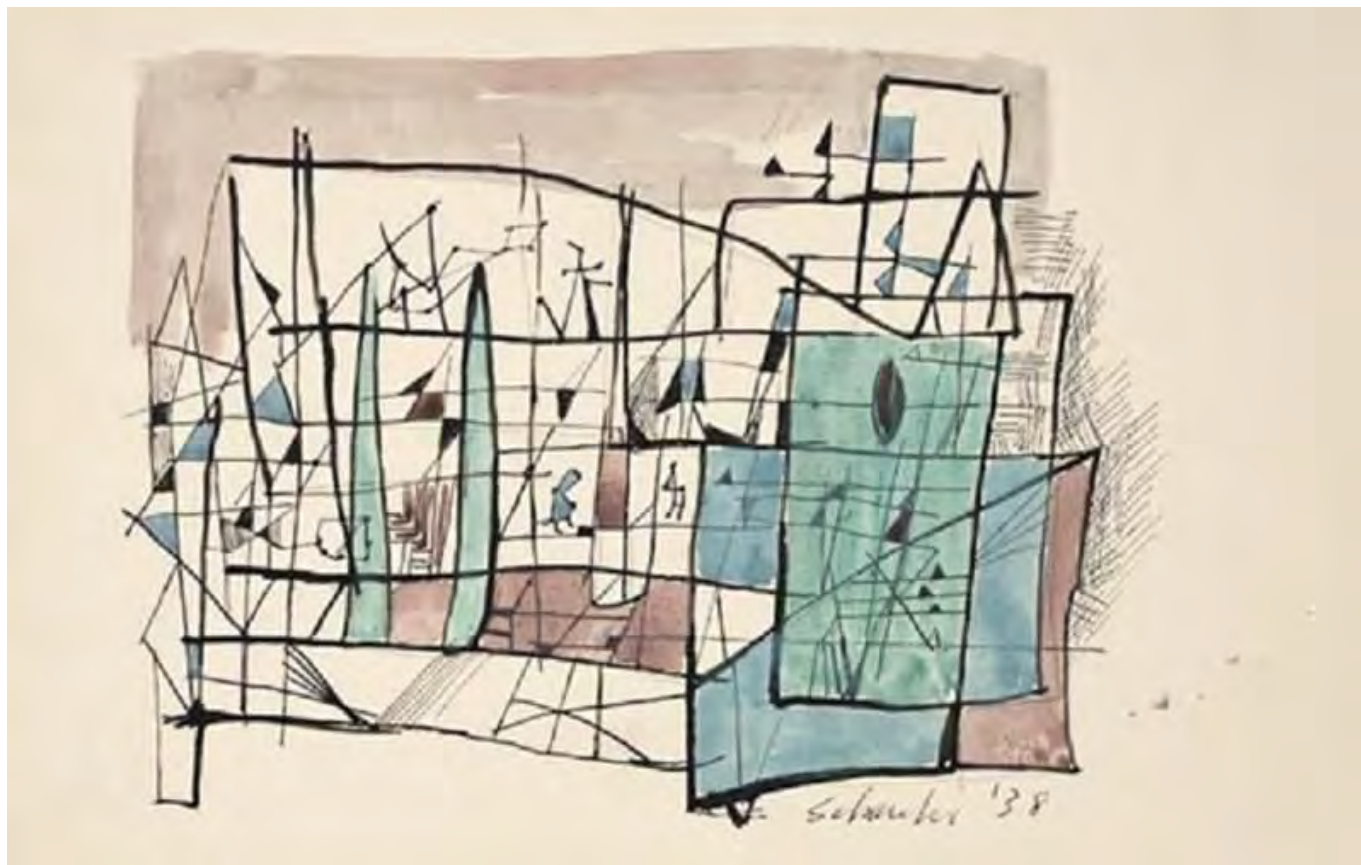
Az új örökség szemlélet legnagyobb ellensége a régi örökség szemlélet, amelynek legfájdalmasabb tehertétele mindig is a dokumentum- és tárgykultúra objektumainak ilyen-olyan átpolitizálása, az örökség érték egyoldalú meghatározása és kisajátítása volt. A szimbolikus érték információs, funkcionális és esztétikai érték elé helyezése. Amikor a „szocialista fordulat” egy fals puritanizmus és a világjobbítást kizárólagosságba fordító türelmetlenség jegyében a „polgári” és a „klerikális” mozzanattal és életformával együtt azok érték- és tárgyvilágának nagy részét diszkreditálta, s részben el is pusztította, csak megismételte egy korábbi időszak másirányú elfogultságait – hogy aztán szomorúan szembesüljön saját örökség-objektumainak mostoha sorsával a rendszerváltás után. Ha korábban a kultúraszigetekkel szemben a társadalmi indulat vezette a pusztítás erőit (mint a kastélyok feldúlásai és kirablásai esetében), ennek szerepét a 19–20. században az ideológiai kizárólagosság rémuralma vette át (sokat megörökölve a vallási közegből induló, a képrombolástól az inkvizícióig át a modern cenzúraformákig vezető gyakorlatokból.) Az értékpusztulás léptékei, a kulturális veszteség mindig csak jóval később mutatja meg igazi mélységeit. A török hódoltság után újrateleplő Bánát francia nyelvű és kultúrájú népességét az ottani németség viszonylag rövid idő alatt, részben erőszakkal olvasztotta magába. A nyilvános deresre húzástól a megbotozáson át a rendeleti tilalmakig számtalan módon érték el, hogy az őseik nyelvéhez ragaszkodó, ám közben kétnyelvűvé váló telepések és leszármazottaik elveszítsék anyanyelvüket, bármilyen elszántan és harcosan igyekeztek ragaszkodni hozzá. Száz év múlva Szegeden még mindig találtak olyan adatközlőt (a triebswetteri születésű Stufle Jánost), aki jól emlékezett erre a küzdelemre – bár a nyelvet már nem beszélte. De ma ki tud minderről, és ha tud, mit gondol a szülőföldjén egykor elvesző francia nyelvről – mikor a magyar társadalom Európa sereghajtója az idegennyelv-

tudásban, és épp a kulturális diplomácia őrizte meg a franciát az angol mellett lingua francának? Belátható, hogy mi minden veszett oda a mesterségesen megszüntetett többnyelvűségnek akár ezzel az egyetlen helyszínével, s mennyire időszerű az új örökség szemlélet kiindulópontjaként az időben változó partikuláris érdekszerkezetektől és ideológiáktól az egyetemesség jegyében eltávolodni.

Mesterségek reneszánsza és a tárgyak iránti affinitás növekvő fontossága (2)

felületes pótlék

Az iparosítás és az urbanizáció, civilizációnk sarokpontjai radikálisan átrendezték a természettel, a másodlagos természettel (az épített és tárgy-környezettel) és a társadalmi környezettel kapcsolatos alapviszonyokat és gyakorlatokat. Ami az átalakulás során, a modernizáció oltárán szükségszerűen elveszett vagy feláldozták, annak egyre több mozzanatáról derül ki, hogy megőrzése mégiscsak fontos volna a közösségek és az egyének ellenállóképességének, egyensúly-teremtésének szempontjából. Közismert, hogy a városi terekben megszűnő természet-kapcsolatnak csak felületes pótléka a kisállattartás és a növények otthoni nevelése, és a hiányt alig enyhítik a városi parkok, az egykori gazdag kertkultúra visszfénye. Természetes a visszatérés az erdőhöz, a vízhez, de sokkal kevesebben beszélnek arról, hogy a tárgykultúrát forradalmasító, de az egykori kézműves mesterségeket kiszorító, mindinkább automatizált tömegtermelés és a fizikai formákat leváltó virtualizálás miként értékeli fel az anyaghasználat és a mechanikai elvek átlátásának, a fa, a műanyag és a fém szerkezeti ismereteken alapuló kézi manipulációjának gyakorlati rutinjait és praktikáit. Az ezekhez szükséges (házi) szerszámok ismeretét. Leírásokat, információs háttéranyagokat, amelyekből mozdulatok, megoldások le lehetők el.

Az elsődleges kihívás a használati eszközök javítási igénye volt, hiszen a lecserélés kiváltásával az ökológiai nyomás enyhíthető, és a társadalmi közérzet javítható (s még pénz is megspórolható). Erre az igényre nőttek rá a többféle néven szereplő közösségi műhelyek (FabLab, Makerspace, TechShop, Hackerspace) gyarapodó világhálózatai, s immár részben ez szolgálja ki a „második generációs kézművességet” is. Az információs társadalom sok polgára felismerte ugyanis a régi tárgykultúrában rejlő egyediséget és szépséget, s magában a „csinálásban”, a felújításban, megszépítésben, az adaptív újrahasznosításban lel örömet. Hobbi-asztalosok újítanak fel régi bútort, szerkesztenek létrából és hordóból polcot és kanapét. Hobbi-könyvkötők teszik újszerűvé könyvek táblaborítóit. Szorgos amatőrök vadásznak régi recepteket, és készítik el nagyanyáik különleges ételeit, válnak sör- és sajtkészítővé. Hobbikőművesek újítanak fel kúriát, malmot, kápolnát, veterán autók és motorok szerelmesei bütykölnek és tesznek újra működővé régi járgányokat. Az ehhez szükséges tudások ugyanazok, mint amelyekre a múzeumok restaurátor műhelyeiben van szükség. A tárgyak és a mesterségek egymástól elválaszthatatlanok. A túlélő tudások hordozóinak a társadalom egyre megbecsültebb szereplőivé kell

válniuk. Úgy, ahogy a legjobb cégek teszik tapasztalt szakembereikkel nyugdíjba vonulásuk előtt – segítik tudásuk szervezett átadását, megörökítését, „kinyerését” a majdani újratertés érdekében (mélyinterjúkkal, mozgóképekkel).

Örökségérzelmek és örökségközösség (3)

2016 augusztusában Sant’Angelo földrengésben összeomlott templomának romjai közül a mentőalakulatok sikeresen és épségben kihoztak egy ódon Madonna-szobrot. A műveleteket figyelő helyiek hangos ovációval fogadták, mert a mindenki által gyermeksége óta ismert szertartási kelléktárgy különös becsben állt. A tudósítások mindezt egy helyi lakos, Franco Paoletti szavaival érzékeltették: *„Ebben a helyzetben minden apróságnak örülünk, mert annyi mindent elvesztettünk. Ez az épségben maradt szobor egy kis reményt ad a folytatáshoz.”*

örökségérzelem

Ehhez hasonló örökségérzelmek törtek fel, csak immár az egész világon a Notre-Dame égésekor, amelynek megrendítő képsorai televízió-képernyők, számítógépmonitorok és okostelefon-kijelzők milliárdjain keresztül

közvetítette a veszteség-üzenetet (miközben itt nemcsak a műtárgyak, hanem még a tetőn élő méhcsaládok is megmenekültek). Épp egy francia antropológus, Daniel Fabre alkotta meg a kifejezést az ezredforduló környékén, lényegében arra utalva, hogy az *örökségérzelem* (émotion patrimonial, heritage emotion) ^[3] révén a személyes érintettség terében képződnek a kulturális örökségobjektumok (és az azokkal kapcsolatos történések). A szimbolikus érték ismerete vagy elfogadása ugyanis korántsem azonos annak átélésével, hogy valami fontos, egyedi, jelentéssel teli, és személyesen érint minket.

Ugyanez jellemzi a családi emlékezetet. A felmenők néhány adatának hozzávetőleges ismerete semleges hangulatú adaléka a múlt egy homályos és érdektelen szeletének. Azonnal megjelenik azonban az érzelmi érintettség, amikor valakiben felébred a vágy, hogy az elérhető részletekre kiterjedően minél többet feltérképezzen a hozzá mint biológiai és társadalmi lényhez vezető útból. A genealógia iránti tömeges érdeklődés feléledése, az ezeket kiszolgáló megoldások, adatbázisok és az érdeklődés hullámát

meglovagoló tévéműsorok népszerűsége jelzi, hogy az örökségérzelmek ébredése, erősödése és terjedése csattanós válasz a hetvenes-nyolcvanas évek nagy nemzetközi trendjére, az *örökség-inflálódásra*. Nem csoda, hogy egyre több *örökség-közösség* is azonosítható. Nagycsaládok találnak egymásra, több „ág” egyesítésével, rendszeres találkozókat szervezve. Maguk a települések lakói veszik kezükbe saját múltjuk tárgyi emlékeinek gondozását. Azonos tárgytípusok gyűjtői és kutatói formálnak hálózati akcióközösségeket. A Föld bármely pontján kerül elő új hominida vagy primáta-lelet, bronzkori kőépítmény vagy elsüllyedt tengeri rakomány, mindenki számára világos, hogy a „közös múlt” nemcsak a földrajzilag érintett közösségé, hanem valamennyi emberé. S ahogy a muszlim világ képviselői kifejezték részvétüket a Notre-Dame égésekor, ugyanúgy szorultak össze a keresztény szívek is az iszlamisták által elpusztított Buddha-szobrokról szóló híreket hallva.

Az örökség-érzelmek erősödésének legszebb példái arról szólnak, hogy a másokhoz tartozó dolgok esetében eleve feltételezzük az érintettek örökségérzelmi érintettségét. Emiatt vállalkoznak sokan arra, hogy kitartó munkával felleljék azt, akinek a számára a legtöbb örömet és legnagyobb értéket jelentheti a kezükbe sodort tárgy vagy dokumentum. Amikor lakása 2019-es felújítása közben Melissa Fahy egy

padlórésbe csúszott, 1945 májusi szerelmeslevelet talált, „annak elolvasása után tudta, hogy valahogy el kell juttatnia az érintett családnak. Megpróbálkozott egy Facebookos felhívással – és két órán belül jelentkezett az egykori címzett, Rolf E. Christofferson, hogy könnyek között olvashassa újra neje, Virginie egykori sorait. **[4]**

akkurátusan összegyűjtötte

Hasonlóan szép gesztus az önzetlen átadás, mások állományának gyarapítása. Kunvári Fülöp mérnök (1840–1928), az Országos Régészeti és Embertani Társulat

tagja a maga korában az ország legnagyobb numizmatikai gyűjteményét hozta létre, részt vett a társulat numizmatikai szakosztályának és szakfolyóiratának szerkesztésében, de ezen kívül is „nehéz volt olyast találni, amit ő nem gyűjtött” (az ingaóráktól a műalkotásokig). S hogyan gyarapodott az állománya? „Az országban sokfelé, amerre vasutat, hidat épített, barátai néki adták, amit fölvetett az eke”. **[5]** Ugyanilyen okból kelnek útra sokan manapság, hogy Csere Jani bácsi egyre híresebb bugaszegi téglagalériájába vigyenek értékesnek sejtett, jelzett téglákat. Péntek János szobafestő jelvényeket gyűjt ugyan, de munkája során sok idős ember adta neki a könyveit, amelyekre a felújítás után már nem volt szüksége. Ő ezeket akkurátusan összegyűjtötte, tárolta, mert tudta, hogy értéket jelentenek – majd az első lehetséges alkalommal átadta egy könyvmentő alapítványnak, hogy megfelelően hasznosuljanak a kötetek.

Ne becsüljük alá az örökség-érzelmek fontosságát és jelentőségét. A világban nyitott szemmel tájékozódó, értékvezérelt polgártípus „teleológiai túlélőkészletének” (a cselekvést vezérlő cél- és értelemkínálat) olyan kitüntetett darabjaival együtt értelmezhető, mint a fenntarthatóság, a klíma- és természetvédelem vagy az egészséges életmód. És az elvek a gyakorlatban normák: az érintettek elvárják, hogy a közös ügyek felelősei ezek ismeretében és ezeket elfogadva végezzék a feladatukat.

A múlt-tudatot formáló új jövőkép (4)

Az alábbi történet meseszerű, de igaz. **[6]**

1913-ban a londoni Westminster Hall tetőszerkezete nagyszabású javításra szorult. De a restaurációs bizottság bajban volt, mert Angliában már rég kipusztították a tölgyfaerdőket, és sehol sem találtak kellő méretű fatörzseket (a két-háromszáz éves darabok túl fiatalok voltak). Ekkor utánanéztek, honnan szerezték be a fát nagyjából hatszáz (!) évvel azelőtt. Szerencsére volt túlélő dokumentum, amely megadta a választ: a Courthope család sussexi birtokáról. Eljutottak a Courthope-ok egyik leszármazottjához, aki épp parlamenti képviselő volt, s tőle megtudták: *„rögtön azután, hogy ősei eladták a tölgyfákat a királynak, ráeszméltek, hogy a Westminster Hall mennyezete egy szép napon javításra szorul majd. Ezért még akkor, a 14. században kimondottan ezzel a céllal tüstént elültették az utánpótlást”*. Ami a huszadik század elejére épp elég nagyra nőtt, hogy a felújítást el lehessen végezni.

A Notre-Dame tetőszerkezetének esetében ilyesmi már nem működik, nincs happy end. A mai Franciaország területén ma nincsenek akkora méretű fák, amekkorákat 1160 körül kivágtak (tizenháromezer, nagyjából háromszáz éves darabot, mintegy 21 hektárnyi területen), a födémfelújításhoz másféle technológiát kell választani, és így is sok magánerdő-tulajdonosnak kell összefogni, hogy sikerüljön kellő mennyiségű normandiai tölgyet találni.

S miközben azon tűnődöm, hogyan kéne kideríteni, ültetett-e a Courthope család 1913-ban a 2500 körül esedékes felújításhoz csemetéket, a kezemben forgatom Sárközy Dániel épületfa-kereskedő 1826. augusztus 22-i, magyar nyelvű számláját (conto) *„Azonn Épület fák áráról mellyek Nemzetes Baja Városá számára ... átvitettek”*. Mellette a társa, egy ugyanazon év augusztus 15-i dátumú, jóval részletesebb német nyelvű okirat, ugyanerről. Lovas György bajai állatorvos hagyatékából vásárolta meg Huber György, a könyv és más régiségek helyi „rendezőpályaudvara”, tőle pedig én, online aukción, oktatási-illusztrációs céllal, 2019 áprilisában.

Ha jól működik és szerencsés volt a városi levéltár, ugyanezen iratoknak a másodpéldányait ott majd 200 éve őrzik, és fellelné, aki keresi. De ha nem, és ez a magánforgalomban keringő merített papír az egyetlen megmaradt forrás az akkori építkezés faanyagáról, vajon honnan szerez tudomást róla, aki a történetek rekonstrukciójára vállalkozik? A jelenlegi helyzethez képest milyen jövőbeli állapotot kell elképzelnünk, hogy azt mondhassuk: ha valamikor valakinek majd szüksége lesz egy adott (akár magánkézben lévő) dokumentumra, akkor intézményes és professzionális megoldások garantálják, hogy azt el is érheti?

Bármire is jut az olvasó válaszként, az bizonyos, hogy ilyen helyzet megteremtéséhez időre és anyagi erőforrásokra van szükség. S persze mindehhez: új örökség szemléletre, amelynek birtokában költségvetési prioritásképző szerepbe emelkednek fontos felismerések. A teleológia átszáll a kulturális stratégiaalkotásba és tervezésbe.

Valahogy úgy, ahogy a Notre-Dame és a Brazil Nemzeti Múzeum tüzesete ráébresztette az Ír Nemzeti Könyvtárat, hogy újragondolják állományuk biztonságát. Emiatt a kulturális tárcával karöltve az 1890-es nyitás óta végrehajtott legnagyobb volumenű beruházás mellett döntöttek, új raktárépület építésével és egy korszerű tűzészlelő- és oltórendszer telepítésével amelyik kizárólag a szükséges pontokon lép baj esetén működésbe (nem áztatva el feleslegesen a könyveket).

a veszélyeztetettség csökkentése

Belátható azonban, hogy a veszélyeztetettség csökkentése, a nagy közgyűjtemények biztonsági szintjének emelése a szemléleti fordulathoz szükséges, de korántsem elégséges

feltétele. A valódi cselekvés előszobája. Mert ha valódi jövőtudatossággal akarja a szűk keresztmetszeteket megszüntetni egy politikai közösség, akkor a fizikai sérülékenységen túllépő és a hozzáférést iparosító digitalizálási feladatokra is sokat fordít, a megfelelő ritmusban, igyekezve elkerülni az idővesztést. Nem hagyja, hogy a költségvetési célszervezetek helyett vállalkozások vagy fenntartási nehézségekkel küszködő civil szervezetek vállalják magukra a munka oroslánrészét. Felismeri, hogy a helyhiány nem lehet a fizikai megőrzés akadálya, és biztosítja a szükséges négyzetmétereket. Tudja, hogy az affordancia-háló építése kutatói munkát igényel, ezért a gyűjtemények mellé biztosítja a szakembereket is, kellő számban. Odafigyel a mikroörökségre, mert tudja, hogy itt a legsürgetőbbek az értékmentési feladatok.

Innen látunk rá az új örökségszemlélet ötödik és hatodik pillérére. A digitalizálásról (5) és a részvételiség avval összefüggő kultúrájáról (6) a folytatásban ejtek szót.

1. Benedek Csaba és Kürtössy Péter egy egész könyvben mutatja be: *Ida néni magánmúzeuma*, Debrecen, 2008. ↑
2. Gatti, Beáta: *Emlékezet, örökség, identitás: bukovinai székelők néprajzi, kulturális antropológiai vizsgálata*, Pécs, 2018. Heinich, Nathalie: *La Fabrique du patrimoine. De la cathédrale à la petite cuillère*, Paris, éditions de la Maison des sciences de l'homme 2009. ↑
3. Az örökségérzelem nem azonos az *érzelem-örökséggel* (emotional heritage), amely azt fürkészi, miként vezethetők vissza adott személyek egyéni formában megnyilvánuló konstruktív (empátia, szolidaritás, önfeláldozás) vagy destruktív érzelmei (gyűlölet, indulat, előítélet) a Múlt egyedi meghatározottságaira. E két típus közös többszörösének tekinthető az „affektív történelem” irányzata. ↑

4. https://www.youtube.com/watch?v=mSgs65u0_UQ ↑
5. Forrai Judit: *dr. Kunvári Bella, a modern fogorvosnő, műgyűjtő, kultur-mozgalmár, polihisztor, múzsa* Kaleidoscope, 2019/18. <http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=474> ↑
6. Forrása **Neményi Ninon** könyve: *„Londonban, hej, van számos utca...” Az angol főváros rejtelsei*, Kortárs, Budapest, 2013. Erre a szövegre támaszkodom, de rövidítve idézem. ↑

A korábbi részletek:

<https://ligetmuhely.com/liget/elet-a-ciposdobozon-tul-avagy-ki-orzi-a-kulturalis-mikroorokseget/>

kép | Louis Schanker művei, [wikimedia.org](https://www.wikimedia.org)

Kiss Lajos András

FÉLELEM ÉS POLITIKA – ROSSZ KÖZÉRZET A DEMOKRÁCIÁBAN 3.

[INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2019-09-14 | ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ

A félelem és a politika kapcsolatát elemző munkák sorában különös hely illeti meg Judith Shklar *A félelem liberalizmusa* című tanulmányát. Már maga a cím is meghökkentő, hiszen a liberálisokat általában olyan embereknek képzeljük, akiknek

nézetei – legyen szó bármiről is – szinte provokálóan magabiztosak, és úgy tartjuk, hogy egy igazi liberálistól alkatilag is idegen a félelem vagy a szorongás. Csakhogy a közhelyes gondolkodás – mint általában – itt is csődöt mond. Judith Shklar 1928-ban született Rigában, gazdag és művelt német-zsidó családban. (Eredetileg Judita Nissennek hívták, csak miután Kanadába emigrált, változtatta meg keresztnevét, később felvette férje vezetéknevét.) Shklar rigai gyerekkorát a jólét és a viszonylagos biztonság jellemezte. Az első világháborút követően Lettország független állammá vált, és a következő két évtizedet relatív nyugalomban élték a kis ország lakói. De miként Hannes Bajohr – Shklar német fordítója és monográfusa – fogalmaz, az etnikai és vallási sokszínűség, illetve a fokozódó társadalmi különbségek ekkor is robbanással fenyegettek.

általános gyűlölet

Egyik emlékezésében írja Shklar: „Ezt a társadalmat átszötte a korrupció. Korrupt volt a világ, mert a sokáig elnyomásban élő parasztság hatalomra kerülve gátlástalanul igénybe vette a pénzügyi és katonai körök támogatását. Rengeteg okos ember volt, leginkább a fehérekhez közel álló oroszok és zsidók, akik belátták helyzetük reménytelenségét, és a *carpe diem* mentalitását követték. Ebben a társadalomban mindenki naponta érezte az általános gyűlöletet, és szinte leírhatatlan szegénység uralkodott. Egy gyerek, ha reggel nyolc óra tájban a lakásától három háztömbnyire található iskolába ment, a rövid úton legalább három koldus szólította le. Mindenfelé a részegségtől vagy a kimerültségtől a járdaszélen fekvő embereket lehetett látni. Szinte minden családnak – bármelyik jövedelmi csoportba tartoztak – voltak rokonai, akik kizárólag könyöradományból éltek.” ^[1] Shklar szülei tudatában voltak a lett társadalmat átható antiszemitizmus mértékének, és igyekeztek mindhárom lányukat felkészíteni a várható nehézségekre. Shklar írja, hogy a művelt és tehetős zsidókat nem különösebben zavarta az általános antiszemita hangulat, mert „(...) az antiszemitizmust az általános goj ostobaság jelének tekintették.

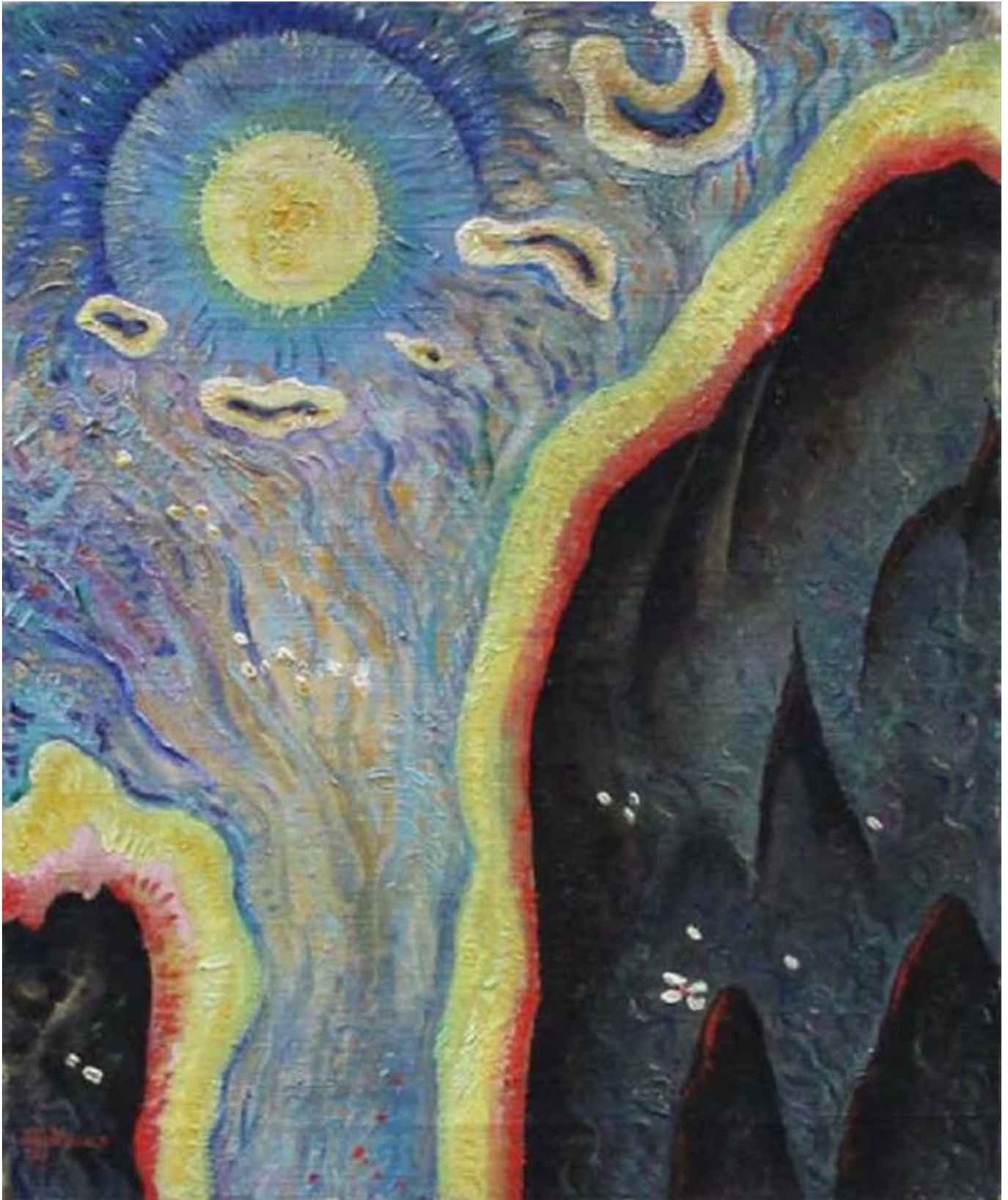

Mégis értelmetlen lett volna tagadni, hogy az ember olyan társadalomba született, ahol a lakosság többsége inkább halottnak, mint élőnek szeretné látni a zsidókat. Ebben a világban az effajta tudás nagyon hamar beépül a személyes életbe.” **[2]** Shklar apja zsinagógába járó ember volt, szimpatizált a cionista mozgalommal is, édesanyja viszont óvatosan, de rendre kifejezte vallásellenességét. Judith Shklar korán megtanulta, hogy nem érdemes dogmatikusan ragaszkodni egyetlen kultúra vagy világnézet értékrendszeréhez, és helyette egyfajta érték- és erény-szinkretizmus mellett kötelezte el magát. Ugyanakkor a testi-fizikai ellenállóképesség fejlesztését is nagyra tartotta. Két lánytestvérével együtt tagja lett a helyi Maccabi Sportklubnak, amely kék-fehér mezbe öltöztette a klubtagokat.

az üzleti zseni

A második világháború kitörése nyilvánvalóvá tette, hogy Lettország a német és a szovjet geopolitikai törekvések játékszere, s rövidesen újra elveszti önállóságát. Shklar szülei az emigráció mellett döntöttek, és a család

Svédországba költözött. Miután a németek elfoglalták Dániát és Norvégiát, Svédország sem tűnt biztonságos helynek, így az amerikai emigráció mellett döntöttek, és 1940-ben hamis papírokkal a transzszibériai vasúton, tehát az egész *Szovjetunió végigutazva* először Japánban kötöttek ki, majd onnan továbbindultak Kanadába. A Nisse családnak a pénz elvben nem jelentett gondot, csak hogy miután a Szovjetunió megszállta a balti államokat, a nyugati országokban zárolták a lett állampolgárok számláit. De az üzleti zseninek számító családfő ezt a problémát is megoldotta. A bevándorlási engedély megszerzése néhány hónapot igénybe vett, ezért a családot először olyan internálótáborban helyezték el, ahol prostituáltakkal és kínai menekültekkel kellett osztozkodniuk a számukra kijelölt barakkban. Szerencséjükre két rabbi meglátogatta a táborot, és a helyi újságban nagy fotót jelentettek meg, a következő szöveggel: „micsoda dolog az, hogy egy ilyen finom dáma két elegáns, jól nevelt, az oxfordi angolt beszélő gyerekekkel prostituáltakkal együtt éljen összezárván...!” A cikk hatott, a következő nap a család már utazhatott is tovább. **[3]** Judith Montrealban fejezte be a középiskolát (egyszerre több osztályt átugorva), és 1945 őszén, röviddel a 17. életéve betöltése előtt, megkezdte egyetemi tanulmányait a montreali McGill egyetemen. Emlékezésében megemlíti egy mozzanatot a felvételi eljárásról. „Az akkoriban érvényes felvételi előírta, hogy minden zsidónak 750 pontot kell elérnie a vizsgán. Mindenki másnak 600 pont volt a minimum.” **[4]** Shklar nem fogadta tragikusan a furcsa diszkriminációt. Úgy vélte, hogy az akadályfutás jobban megmozgatja az izmokat, mint az egyszerű síkfutás. Egyébként az egyetemről – sem az oktatókról, sem a hallgatókról – nem volt nagy véleménynel. Jórészt olyan sznobok látogatták, akik hosszú távon kifizetődő társadalmi kapcsolatok kiépítésében reménykedtek, illetve olyan lányok, akik az egyetemi évek alatt igyekeztek jól férjhez menni. Egyedül a háborúból visszatért katonák (számukra ingyenes volt az egyetem) tettek rá jó benyomást. Becsülte érettségüket, komolyságukat.

Továbbá azt, hogy ezeknek a földi pokolból visszatérő fiatalembereknek – a kegyetlenség és a félelem évei után – milyen sokat jelentett a többiek számára talán unalmas és kisszerű hétköznapi világ. „Aki a háborút megjárta, azt többé nem

lehet megvezetni”. **[5]** Harmadéves egyetemistaként, nem sokkal a 19. születésnapja előtt, férjhez ment Gerald Shklarhoz, aki orosz-zsidó bevándorlók gyerekeként később professzor volt a montreali egyetem orvostudományi karán. A doktori fokozatát már a Harvard Egyetemen szerezte meg, és ugyanott 1971-ben kinevezték professzornak. Nem árt emlékeztetni, hogy a Harvardon 1971-ben a szellemtudományok területén 738 férfi professzor állt alkalmazásban. Shklar volt a hatodik nő, aki professzori címet kapott. Ismertsége és elismertsége egyre nőtt. A politikai filozófia területén olyan filozófusokkal együtt említik, mint az egy nemzedékkel korábban emigrált Hannah Arendt vagy Leo Strauss. Shklar viszonylag fiatalon, 1992-ben 64 éves korában halt meg infarktuszban. 1988-ban jelentette meg *A félelem liberalizmusa* című tanulmányát, amelyet biográfusai életműve szintézisének tekintenek.

disztópikus liberalizmus

Shklar tanulmányának elemzését egyik utolsó tanítványa és barátja, Seyla Benhabib meghatározásával kezdem – ő *disztópikus liberalizmusnak* nevezte mestere álláspontját.

A disztópikus jelző finom, de egyértelmű kritikája a nyugati liberális társadalmak önhittségének, amely különösen a múlt század nyolcvanas éveiben hegemon pozícióba került piacorientált, neoliberalis kurzusban öltött látható formát. Shklar határozottan megkülönbözteti a profitmaximalizáló neoliberalizmust az általa *elemi* vagy az *elnyomott kisebbségek jogait védő* liberalizmustól. A modern liberalizmus keletkezéstörténetéről írja Shklar, hogy a közkeletű állásponttal szemben nem David Hume és Adam Smith tekinthetők a liberalizmus alapítóatyáinak. Valójában Montaigne és Montesquieu voltak azok a gondolkodók, akik tanultak a vallásháborúk kegyetlen leckéiből, és a békés, félelemtől mentes polgári élet megteremtésén fáradoztak. Az 1960-as években írott *Legalism* című munkájában, vagyis több mint húsz évvel *A félelem liberalizmusa* megírása előtt, Shklar így fogalmazta meg a maga liberalizmus eszményét: a társadalmi sokféleség védelmét csak az olyan elemi liberalizmus (*barebones liberalism*) képes ellátni, amely „maga mögött hagyta a fejlődésmániát, és nem függ semmiféle gazdasági rendtől. Inkább az a meggyőződés vezérli, hogy a *tolerancia* mint alaperény nem pusztán csak elviseli a meggyőződések

és cselekedetek sokféleségét, hanem megbecsüli és kifejezetten támogatja ezt a pluralizmust. Alapvető meggyőződése ennek a liberalizmusnak, hogy a társadalmi sokféleség a modern nemzetállamok létének feltételévé *vált*, és ezt a sokféleséget folyamatosan támogatni is *kell*." [6] A *félelem liberalizmusa* című tanulmány erőteljesebben fogalmaz. Itt voltaképpen lemond arról, hogy egyértelmű fogalmi meghatározását adja a maga liberalizmusának. Érvelése sok hasonlóságot mutat a keleti kereszténység teológiájából ismert, úgynevezett *negatív* vagy *apofátikus* istenbizonyítással. Az ortodox kereszténységben Isten lényege nem azáltal ismerjük meg, hogy *milyen*, hanem hogy *milyen nem*. Shklar is azt írja, hogy az *elemi* vagy *szkeptikus* liberalizmus nem írhatja elő a polgároknak, hogy miként legyenek boldogok. Mindenkinek a maga dolga, hogy vérmérséklete, intelligenciája, vágyai stb. alapján meghatározza boldogság-szükségletét. „A liberalizmust a politikára kell korlátozni, továbbá arra, hogy javaslatokat tegyen a hatalmi visszaélések megakadályozására. Azért, hogy a felnőtt nőket és férfiakat megszabadítsa az előítéletektől és a félelemtől, hogy életüket saját meggyőződéseik és hajlamaik szerint vezessék, amíg másokat nem akadályoznak abban, hogy ugyanezt tegyék.” [7] A liberalizmust nem lehet egyetlen vallási vagy metafizikai eszmerendszerhez kötni, de mindegyikkel képes együtt élni, amíg az nem sérti az ember alapvető szabadságigényét, azaz jogát a félelemmentes élethez. A félelem liberalizmusának intellektuális szerénysége nem azt jelenti, hogy ez az eszme tartalmilag üres. Inkább a megalapozatlan utópiáktól szeretne megszabadítani. Ezeknek az utópiáknak egyike a *természetjogi utópizmus*, amely előzetesen adott normatív világrendet feltételez, mögötte állhat isteni akarat vagy a természettörvények örök rendje, s az állam polgárainak „csak” az a feladata, hogy ezt az örök rendet pozitív jogrendszerre transzformálják. A természetjogi liberalizmus egyik legfontosabb képviselője, John Locke úgy vélte, hogy a természetjogra alapozva olyan nyilvános intézményeket kell létrehozni, amelyek garantálják minden polgár szabadságát. A természetjogi liberalizmus igazságos társadalom-képében politikailag hajlíthatatlan polgárok jelennek meg, akik képesek és hajlandók önmagukért és egymásért kiállni.

Seyla Benhabib joggal mutat rá, hogy Shklar – mint korábban Hanna Arendt és Leo Strauss – határozottan visszautasítja ezt a felfogást. Először is azért, mert az ember számára a természet a maga „tiszta és eredeti formájában” felfoghatatlan, hiszen amit természetnek nevezünk, mindig az adott technikai eszközrendszer, természettudományos ismeretek, kulturális sémák és esztétikai értékek által közvetített „valamiként” áll elő. „Magában való természet” nem létezik számunkra. De még ha pusztán elméleti lehetőségként feltételezünk valamilyen „örök emberi természet”-et, még ekkor is komolyan kell vennünk Kant figyelmeztetését: a természeti meghatározottságok sohasem jelentenek automatikusan normatív érvényességet, mert az ember szabad akarata (aminek megléte szükségszerűen benne van az emberi természetben) bármikor megváltoztathatja ezt az úgynevezett „örök rendet”. „Vajon meg kell-e hajolnunk az emberi természet hangja által diktált parancs előtt, függetlenül attól, hogy éppen mit követel tőlünk? Vajon nem vagyunk-e ugyanolyan jó teremtmények, ha ettől a parancstól eltérően cselekszünk?” **[8]**

művelt és intelligens emberek

A liberalizmus másik változata a személyiségfejlődéssel kapcsolja össze a szabadság kiteljesedését. A nézet legfontosabb képviselője John Stuart Mill. Ő úgy vélte, a szabadság a személyes és a társadalmi előrehaladásnak is feltétele. Vagyis addig nem lehetünk olyan helyzetben, hogy a rendelkezésünkre álló lehetőségek közül a legjobbat válasszuk, amíg életünkben hiányzik a valódi szabadság és egy következetes erkölcsi rend, illetve a megfelelő műveltség, mert valójában csak ezek megléte esetén tudunk választani. Neveltetésünkben és műveltségünkben is csak akkor profitálhatunk, ha értelmünk szabadon választhat a társadalomban megjelenő különféle álláspontok közül, ha minden külső befolyástól mentesen fogadjuk, illetve utasítjuk el embertársaink nézeteit. Csakhogy Shklar problematikusnak tartja a liberalizmusnak ezt a „neveléselvű” változatát is. Hiszen a huszadik század háborúi és diktatúrái arról tanúskodnak, hogy gyakorta éppen a rendkívül művelt és intelligens emberek vetették magukat nagy lelkesedéssel a népi akciókba. Például az első világháborúban – legalábbis a háború első hónapjaiban – az osztrák Sigmund Freud, a német Thomas Mann, a francia Apollinaire és az orosz filozófus, Vlagyimir Ern üdvözölték a háború kitörését. Neveltetésük, átlagon felüli műveltségük, illetve tudományos reputációjuk nem akadályozta őket, hogy az erőszak és kegyetlenség szószólóivá váljanak. Továbbá azzal is szembesülnünk kell, hogy egy sor *illiberális* meggyőződésű természet- és társadalomtudós él köztünk, akik számára a szabadságból csak annyi fontos, hogy hagyják őket nyugodtan kutatni, de hogy mi van a többiek szabadságával, ez a kérdés nemigen izgatja őket. **[9]** „Egykor persze célszerű lehetett a liberalizmus és a tudomány szövetségkötése, hiszen mindkettőt egyformán fenyegette a vallási intolerancia. Mihelyst eltűnt a közös ellenség, a cenzúra és az üldözés, rögvest semmivé foszlott a szellemi rokonság.” **[10]**

A hagyományos liberalizmus különféle változatainak kritikája lehetőséget ad, hogy a félelem liberalizmusa egy eddig kevésbé becsült filozófiai hagyomány folytatója legyen. Az általa javasolt megközelítés nem az erkölcsi pluralizmus elméletéből indul ki, és nem is a *summum bonum* (a legfőbb jó) elérését tűzi ki célul, amire szerencsés

esetben a politika aktorai törekednek, hanem a *summum malum* (a legnagyobb rossz) elkerülését célozza meg. „A legnagyobb rossz pedig az a kegyetlenség és az a félelem, amelynek végső kiteljesedése maga a félelem a félelemtől.” **[11]**

Szembesülnünk kell aztán azzal is, hogy a félelem mélyen az emberi természetben gyökerező érzület, s ebben osztozunk az állatvilág magasabb rendű fajaival. A félelem egyszerre testi és szellemi reakció, ami olykor előnyös, hiszen a rémület gyakran megóv minket a veszélytől. De meg kell különböztetni a félelem „normális” formáit (például a betegségtől, a fogorvosi kezeléstől, a balesettől és haláltól való félelmet) attól a félelemtől, hogy mások megkínózhatnak vagy akár meg is ölhetnek bennünket. Ezek „(...) nem a vélelmezett fájdalomtól óvnak meg minket. A politikailag értelmezett félelem esetében nem is csak önmagunkért félünk, hanem polgártársainkért is. Magát a társadalmat féltjük a félelmetes emberektől.” **[12]** A társadalomban a

félelem akkor válik „félelmetes erővé”, ha intézményesedik, és a szisztematikus kegyetlenség formájában jelentkezik. Némelyek persze azt mondják, érdemes megkülönböztetni a privát és a nyilvános kegyetlenséget. Olyan esetek tartoznak ide, amikor a kisebbik rossznak tekintett állami erőszak vagy kegyetlenség (például az elfogott terroristák kínvallatása) megengedhető a nagyobbik rossznak tekintett „privát” kegyetlenségnél (például a terroristák békés polgárok ellen elkövetett merényletei). Shklar nem fogadja el ezt az érvelést: a félelem-liberalizmusból az következik, hogy a „jogállami kegyetlenség” ugyanúgy elfogadhatatlan, mint a privát kegyetlenség.

az igazságtalanság fiziológiája

De mi az, ami minden kegyetlenségben közös, teszi fel a kérdést. „A kegyetlenség azt jelenti, hogy az erősebbek a gyengébb személyeknek vagy csoportoknak szándékosan fizikai,

illetve érzelmi fájdalmat okoznak, hogy elérjék anyagi vagy immateriális céljaikat.” **[13]** A kegyetlenség és a félelem Shklar-féle definícióján nagyon jól érzékelhető a szerző elkötelezettsége az emberi lét érzelmi meghatározottsága iránt. „Ahelyett, hogy az igazságosság fogalmának racionalista elméletét dolgozná ki, Shklar sokkal inkább azon fáradozik, hogy megrajzolja az igazságtalanság fiziológiáját. Ahelyett, hogy felvázolná a tökéletes republikánus polgári lét világát, inkább a megalázottakra veti tekintetét, azokra az embertársainkra, akiket kirekesztettek a polgári létből.” **[14]** Seyla Benhabib szerint Shklar ugyan éles elméjű, „nem-racionalista” gondolkodó volt, de sohasem vált harcos antiracionalistává. A politikai filozófia racionalista képviselői általában azokra az eseményekre koncentrálnak, amelyek a nyilvános és közösségi tereken jelennek meg, és amelyek jól artikulálhatók, racionális érvekkel igazolhatók vagy éppen cáfolhatók. Shklar viszont leginkább a társadalmi élet perifériájára szorult embertársainkra figyel, azokra, akiknek szenvedése és nyomora általában nem éri el a „centrumra fixáltak” ingerküszöbét. Noha nem azonosult a posztmodern gondolkodók szélsőséges relativizmusával, ő maga sem igen hitt a történelem „nagy elbeszéléseiben”.

Heidi Salaverría tanulmányában érdekes fejtegetésre bukkanhatunk Judith Shklar politikai filozófiájának „pszichologizáló” természetéről. Itt és most épp csak felvillantom, milyen nehézségekkel kell szembenéznie a „filozófiai elkötelezettségű emóciókutatásnak”.

Ha valaki kicsit is járatos a társadalom- szellemtudományok módszertani kérdéseiben, jól tudja, milyen gyakran előkerül a dilemma, hogy a kutatók számára a résztvevői vagy inkább a megfigyelői perspektíva termékenyebb-e. Némi leegyszerűsítéssel: az empirikus társadalomtudományok (néprajz, kulturális antropológia és részben a pszichológia) hajlamosak a résztvevő perspektívát előnyben részesíteni, a szellemtudományok többsége (történelemtudomány, filozófia, elméleti szociológia stb.) inkább a megfigyelői perspektívára szavaz. A megfigyelő perspektíva távolságtartó, az eseményeket és a folyamatokat objektíven, mintegy a dolgok fölött álló „isteni álláspontból” írja le, illetve alkot értékítéleteket. A résztvevői perspektíva viszont azt jelenti, hogy a kutató „azonosul a kutatás tárgyával”, például a cigányság életét kutató szociológus X ideig maga is beköltözik egy cigányközösségbe, hogy megtapasztalja, milyen a mindennapokat cigány emberként megélni. Mindkét felfogásnak vannak előnyei és hátrányai. A megfigyelői perspektíva képviselője, aki az igazságosságot csupán absztrakt eszmének tekinti, talán szándéka ellenére, de fokozatosan átcsúszik a rideg, részvétlen ember pozíciójába, közömbös a kegyetlenségtől sújtottak szenvedése iránt. Csakhogy, figyelmeztet Shklar, ez a közömbösség korántsem „ártatlan”, hiszen a civilizációs katasztrófák jó része éppen az általánossá váló „kölcsonös közömbösség” miatt következett be. Heidi Salaverría idézi Kherhaw kijelentését: „Az Auschwitzhoz vezető utakat ugyan gyűlölettel kövezték ki, de közömbösséggel aszfaltozták.” **[15]**

A résztvevői perspektíva azzal a veszéllyel fenyeget, hogy „saját korlátozottságában elfeledkezik saját korlátozottságáról”. Tendenciózussá lesz, illetve csak annyi telik tőle, hogy újra és újra hangot ad „személyes megdöbbenésének.” Ez a perspektíva kivált politikai szempontból bizonyul deficiteseznek, mert megreked egy feltételezett közös *Mi* ráolvasásszerű ismételtetésében. Szinte minden politika, írja Shklar, amely az osztatlan és egységes közösség eszméjére orientálódik, elnyomóvá lett a történelemben. Mégpedig úgy, hogy a közösség egységére hivatkozó uralmi formák fokozatosan megfosztották az embereket még a legelemibb jogaiktól is; s a végén az egyes ember hangjának nem volt semmilyen súlya. „Amíg a megfigyelői perspektíva hajlamos, hogy egy elvont, megfoghatatlan Én-ként pozicionálja magát, azaz a dolgok fölött álló instanciaként jelenjen meg (amivel a végén egybe is olvadhat), a résztvevői perspektíva egy vak affektív Én-né lesz, amely végül teljesen szétesik. Mindkét álláspont az önhitt és elvakult, önmagát mindenhatóként tételező perspektíva

szélsőséges formájában találkozunk, amelyben – a látszólag egymást kizáró fikcióik ellenére – végül is ugyanott kötnek ki. Mindkét esetben megsemmisül a vele ellentétes álláspont.” **[16]**

az áldozat szenvedése

Újabb veszélyforrás a kegyetlenség tettesével vagy áldozatával azonosulás kapcsán jelenik meg. A tettel azonosulás mizantrópiába is torkollhat, amennyiben a harag az egész emberiségre irányuló gyűlöletbe csap át. **[17]** Az efféle attitűd a legtisztább formában a szadista tettesekben vagy nézőkben jelenik meg, akik élvezik a szenvedés látványát. De az áldozattal azonosulásnak is vannak veszélyei. „Az áldozati oldallal azonosulás ismét csak abban csúcsosodik ki, hogy a másik ember szenvedésében osztozni kívánó személy az áldozat szenvedését a saját szenvedésévé transzformálja, és így önnön részvétének élvezőjévé válik.” **[18]** Mindez gyakran együtt jár a szenvedés áldozatának idealizálásával, illetve instrumentalizálásával. Vagyis a szenvedővel együtt érző személyt, talán eredeti szándéka ellenére, a végén már nem is az áldozat szenvedése érdekli, csak az, hogy saját önbecsülését táplálja. „Az áldozattal való (látszólagos) részvevői azonosulás ismét csak átcsap a megfigyelői perspektívába, amelyben az idealizált áldozatok legfeljebb a megfigyelő 'identitásának' kiteljesedését szolgálják.” **[19]** Az áldozat szenvedésével azonosulni nemcsak dicstelen, de veszélyes is, mert a kínzóra irányuló gyűlölet vagy az együttérzés a szenvedővel paralizálja az ítélőerőt, rosszabb esetben „(...) a kínzók és az áldozatok közötti végtelen kegyetlenség-cirkulációt támogatja.” **[20]** Előfordulhat, hogy az áldozat azonosul kínzójával, és önmagára csökkent értékű lényként tekint, aki voltaképpen rászolgált a kíntásra. Akárhogy is van, az erőszak identifikációs változataiban, állítja Shklar, az ideologizálás a legnagyobb veszély. Amikor azt mondják nekünk, hogy *gyűlölnünk kell a gyűlölködést*, illetve ezt az „ellengyűlölködést” elméleti érvekkel támasztják alá, beindul a kegyetlenkedés körforgása, amely úgyszólván megállíthatatlanul eszkalálódik.

De ha sem a megfigyelői, sem résztvevői perspektíva, sem pedig az áldozattal, illetve tettel azonosulás nem vezet eredményre, milyen irányban keressük a megoldást? A választ nem könnyű megadni, mindenesetre Seyla Benhabibnak van egy találó

megjegyzése, amely segíthet. Antonio Gramsci javaslatát idézi: „Az értelem pesszimizmusát kell az akarat optimizmusával egyesíteni.” A liberalizmus ilyen felfogása az univerzalizmus és kozmopolitizmus legnemesebb hagyományait követi, s többek között olyan elődökkel dicsekedhet, mint Montaigne. A reneszánsz kor nagy francia filozófusa persze nem volt liberális, de bölcséletében ott rejtőznek a félelem liberalizmusának legfontosabb tézisei. Az emberi természetet és világtörténelmet jól ismerő Montaigne antropológiai nézeteit (és az erre épülő „politikai filozófiáját”) valószínűleg a *megfontolt szkepticizmus* és az *erkölcsi minimalizmus* fogalmaival írhatnák le. A fanatizmust tekintette az emberre leselkedő veszélyek legfontosabbikának, és elszánt hirdetője lett a toleranciának, amelyben az Isten és az emberiség ellen elkövetett kegyetlenségek leghatásosabb gyógyszerét látta. De mit jelent Judith Shklar számára a szkepticizmus? Írásaiban némi ambivalencia figyelhető meg. **[21]**

Bizonykodásai mögött nyilván ott húzódik annak terhe is, hogy az amerikai mentalitásra általában a „hurráoptimizmus” jellemző, vagyis az amerikaiak nemigen kedvelik az óvatoskodó embereket. Shklar megfontolt szkepticizmusa igazából csak arra a mindnyájunkat fenyegető veszélyre figyelmeztet, hogy a világról és embertársainkról alkotott ítéleteinket mindig a „korlátozott informáltság” állapotából kiindulva fogalmazzuk meg, illetve azok a szabályok, amelyek tegnap még sziklaszilárdságúnak tűntek, holnap már a bigottság és az ostobaság bizonyítékaivá lesznek. Továbbá a megfontolt szkepszis abban is segít, hogy megóvja az embert a fanatizmustól, visszariaszt, hogy szolgálai módon és elvakultan kövessünk bármilyen eszmerendszert vagy ideológiát. „Radikális bizonytalanságunkban legfeljebb tudásunk korlátozottságát fájlalhatjuk, amiből persze annyi következtetés mindenképpen adódik, hogy a lehető legkevesebb kárt okozzuk embertársainknak.” **[22]**

A félelem liberalizmusa ebből a hagyományból indul ki, mivel sajnálatos módon a kegyetlenség és a gonoszság napjaink történelmében sem veszítette el „aktualitását”. De Shklar sajátos liberalizmusának megértéséhez nem elegendő az általa nagyra értékelt filozófiai hagyomány (Montaigne, Rousseau, Montesquieu és Kant) aprólékos feltérképezése, mert lényege a holisztikus antropológiai felfogása, illetve az ehhez szorosan tapadó személyes élettapasztalatok.

patrióta polgárkatonák

„A félelem liberalizmusa számára a politikai élet alapegységeit nem az egymással diskuráló, egymás nézeteire reflektáló személyek (barátok és ellenségek) jelentik, de nem is

patrióta polgárkatonák, illetve egymással perben álló felek, hanem a gyengék és a hatalmasok. Az a szabadság, amelyet az effajta liberalizmus biztosítani akar, lényegét tekintve a védtelen emberek hatalmi visszaélésektől és megfélemlítéstől mentes szabadsága. Valójában ebben rejlik a politikai élet alapegységeinek különbsége. Ezt az álláspontot nem szükséges olyan erőszakos ideológiákhoz rendelni, mint amelyek a totalitárius rendszerekben megjelennek. Nyilvánvaló, hogy a totalitarizmus az intézményesített erőszak legszélsőségesebb formája. Éppen ezért némelyek talán úgy látják, hogy az ennél kisebb pusztító erejű erőszaknak már nem kell különösebben

zavarnia minket.” **[23]** De a félelem liberalizmusa másképpen jeleníti meg a dolgokat. Nem tesz különbséget a hatalommal visszaélő és a félelemkeltésre berendezkedő rezsimek változatai között. Elfogadhatatlannak tekinti a hatalmi arroganciát, az államgépezet bármely szintjén. A legtöbb esetben a szegények és gyengék válnak a hatalom túlkapásainak áldozatává. A politikatörténeti munkák szinte minden lapja arról tanúskodik, hogy a hatóságok nevében fellépő személyek, így vagy úgy, a gyengékkel és a szegényekkel szemben alkalmaznak brutális erőszakot, ha ebben nem akadályozza őket senki. Shklar közel érzi magához honfitársa, a szintén Rigában született Isaiah Berlin „negatív szabadság” fogalmát, amely ugyancsak egyfajta minimalista szabadságfelfogás, és a „nem kényszerítve lenni” értelmét foglalja magában. Shklar megfogalmazásában: „Minden felnőtt embernek olyan helyzetben kell lennie, hogy annyi döntést hozhasson élete legkülönbözőbb területein, mégpedig *félelemtől és előítélettől mentesen*, amennyi összeegyeztethető az összes többi felnőtt ember hasonló szabadságával.” **[24]**

Sokan azt mondják, a szabadság ilyen jellegű meghatározása etnocentrikus, illetve történelmietlen eszme, amelyet korántsem lehet egyetemes érvényűnek tekinteni. Shklar itt kimondatlanul is az akkoriban (azaz a múlt század nyolcvanas éveiben) az amerikai egyetemi életben egyre nagyobb befolyásra szert tett, illetve folyamatosan radikalizálódó (és meglehetősen agresszív) multikulturalizmus érvelésére utal, amely azzal vádolja a nyugati kultúrát, hogy ráerőszakolja saját értékrendjét az Európán kívüli népekre és kultúrákra. Csakhogy, írja Shklar, azokról az embertársainkról, akik különféle elnyomó rendszerek legyen az tradicionális, mint az indiai kasztrendszer, vagy forradalmi, mint Kínában a maoizmus világában kénytelenek élni, és az adott helyzetüktől eltérő alternatíva nem áll rendelkezésükre, képtelenek vagyunk megállapítani, valóban elégedettek-e láncaikkal. „Az abszolút, tehát nemcsak kulturális, hanem pszichológiai relativizmus, amely a félelem liberalizmusát mint absztrakt 'nyugati találmányt' elutasítja, túlságosan önelégült és túlságosan hamar kész elfelejteni világunk szörnyűségeit, hogy ezzel hitelesítse magát. Ez mélyen illiberális álláspont, és nemcsak azért, mert aláveti magát egy idealizált hagyománynak, hanem mert dogmatikusan abból indul ki, hogy egy tetszőleges regionális gyakorlat egyúttal az általános emberi törekvéseknek is megfelel.” [25]

siker eszmerendszer

A multikulturalista relativizmussal szemben Shklar kiáll az emberi méltóság és szabadság univerzális értékei mellett. Kétségtelen, az utóbbi évszázadban a fejlett nyugati világ

számos országában a liberalizmus rendkívül sikeres eszmerendszernek bizonyult. Ennek a sikernek van egy felháborító paradoxonja: a polgárok egyetemes politikai „beleérzőképességének” jelentős károsodása. A szolidaritás és részvét érzülete egyre inkább csak a saját közösség vagy klán tagjai számára „fenntartott”. Ezért aztán kéretik mindenféle redukcionista „szolidaritás-ideológiával” óvatosan bánni. A hazáját elhagyni kényszerült Shklar megtapasztalta, milyen pusztító a szelektív együttérzés gyakorlata. A zsidók üldözését tétlenül szemlélő lettek (magyarok, lengyelek...) nem voltak „rossz emberek”, s valószínűleg a mások szenvedése iránti együttérzés sem hiányzott belőlük. Csak az embertársaik számára fenntartott együttérzés véget ért saját közösségük határainál. Éppen ezért a szabadság

liberalizmusa nem adhatja fel „univerzalista” törekvését, azt, hogy a lehetőségek határain belül mindent megtegyen a politika által okozott emberi szenvedések és félelmek minimalizálására, bármilyen közösséghez tartozzanak is a szenvedők.

Folytatjuk

1. Idézi Hannes Bajohr. Nachwort Judith N. Shklar (1928–1992) Eine werkbiografische Skizze. In: Shklar, Judit N.: *Ganz normale Laster*. Matthes & Seitz, Berlin, 2014. 280–281. ↑
2. I. m. 281. ↑
3. Lásd Bajohr, i. m. 285. ↑
4. I. m. 288. ↑
5. I. m. 288. ↑
6. Idézi Benhabib, Seyla: Judith Shklar dystopischer Liberalismus. In: Shklar, Judith N: *Der Liberalismus der Furcht*. Mit einem Vorwort von Axel Honneth, und Essays von Michael Walzer, Seyla Benhabib und Bernard Williams. Herausgegeben und übersetzt von Hannes Bajohr, Matthes & Seitz, Berlin, 2013. 67–68. ↑
7. Shklar, *Der Liberalismus...*, 49. ↑
8. Benhabib, i. m. 70. ↑
9. Fareed Zakaria invenciójának tekintett és az utóbbi időben nálunk is nagy karriert befutott illiberalizmus fogalmát Judith Shklar is használta, legalább egy évtizeddel korábban, mint az amerikai újságíró. ↑
10. Shklar, *Der Liberalismus...*, 36. ↑
11. I. m. 43. ↑
12. I. m. 44–45. ↑
13. I. m. 44. ↑
14. Benhabib, i. m. 71–72. ↑
15. Salaverría, Heidi: *Ungeregelte Zweifel und politische Urteilsbildung bei Judith Shklar und Jacques Rancière*. Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 2014/4. 711. ↑
16. I. m. 711. ↑
17. Lásd Salaverría, i. m. 712. ↑
18. I. m. 712. ↑
19. I. m. 712. ↑
20. Idézi Salaverría, i. m. 712. ↑
21. Erről lásd Salaverría, i. m. 708–726. ↑
22. Idézi Salaverría, i. m. 714. ↑
23. Shklar, *Der Liberalismus...*, 41. ↑
24. Shklar, i. m. ↑
25. I. m. 55–56. ↑

Czilczer Olga

SZÁLFÁK TÁNCA

2019-09-01 | **VERS**

Fák ágbeszéde tánca
botfülek öles léptek
kíváncsiskodása
csizmanyomok
főt földig hajtó lomb
avarában bólogatók
ehető és mérges

gombák útjelzésein
erdőkerülők tolvajok
meg-megállnak
vadhajtásai az ágnak
egy fűrészre
hangszerelt reccsenés
a természetvédelmi
csönd madarak
szegte határán
a beszéd megszakad
a szálfák tánca
egy dance macabre

kép | shutterstock.com

Boda Magdolna

KEDD DÉLELŐTT

2019-09-10 | **VERS**

egymásra vetített kép vagyok
egymást metsző és széttartó kontúrok
totális összevisszaság
jelenné tágult múlt
káprázatos jövővel
összemaszatolt akvarell

próbálom lefejtani egymásról
az évszakokat
érteni az én testnélküli csupaszát
csöndes játék ez
elmélyedt babramunka
finom szövetek
bársony és fekete gyolcs
a tarkaság közt egy-két
fekete folt
közben percről percre
újjászületek
hiába a szívritmus problémák
maradni akarok még
ülni a feljáró lépcső alján
megszoktam
nem baj ha esik

kép | shutterstock.com

Szilasi Katalin

CSAK ÚGY

2019-09-04 | VERS

Csak úgy sétáltunk egyszer
a Nagykörúton.
Én elvegyültem, mint
szürke, kis veréb.
Pedig fiatal voltam még,
csinos és szép is talán.
De rajtam volt levakar-
hatatlanul korunk pecsétje:
az eddig és ne tovább.
Te kiváltál, mindenki nézett.
Szakállas férfiarc,
piros bársonykabát,
hosszú hajadat
nem fogtad össze hátul,
és szemébe néztél mindenkinek.
Kanada akkor még
fogalom volt nekünk. Veled
mehettem volna oda.
Talán szerettél is,
mióta karláncod belegabalyodott
a fekete neccharisnyámba.
Alig tudtuk kibogozni.
Nem is nagyon akartuk.
A Jókai téren egy padra ültünk,
jött-ment a nép,
s te azt mondtad, gyáva vagyok.
Levettem a cipőm,
és mezítláb álltam a szobor talapzatára,
hogyan lásd a bátorságomat.

„Mezítláb a parkban”. Nagy dolog.

Talán szerettelek.

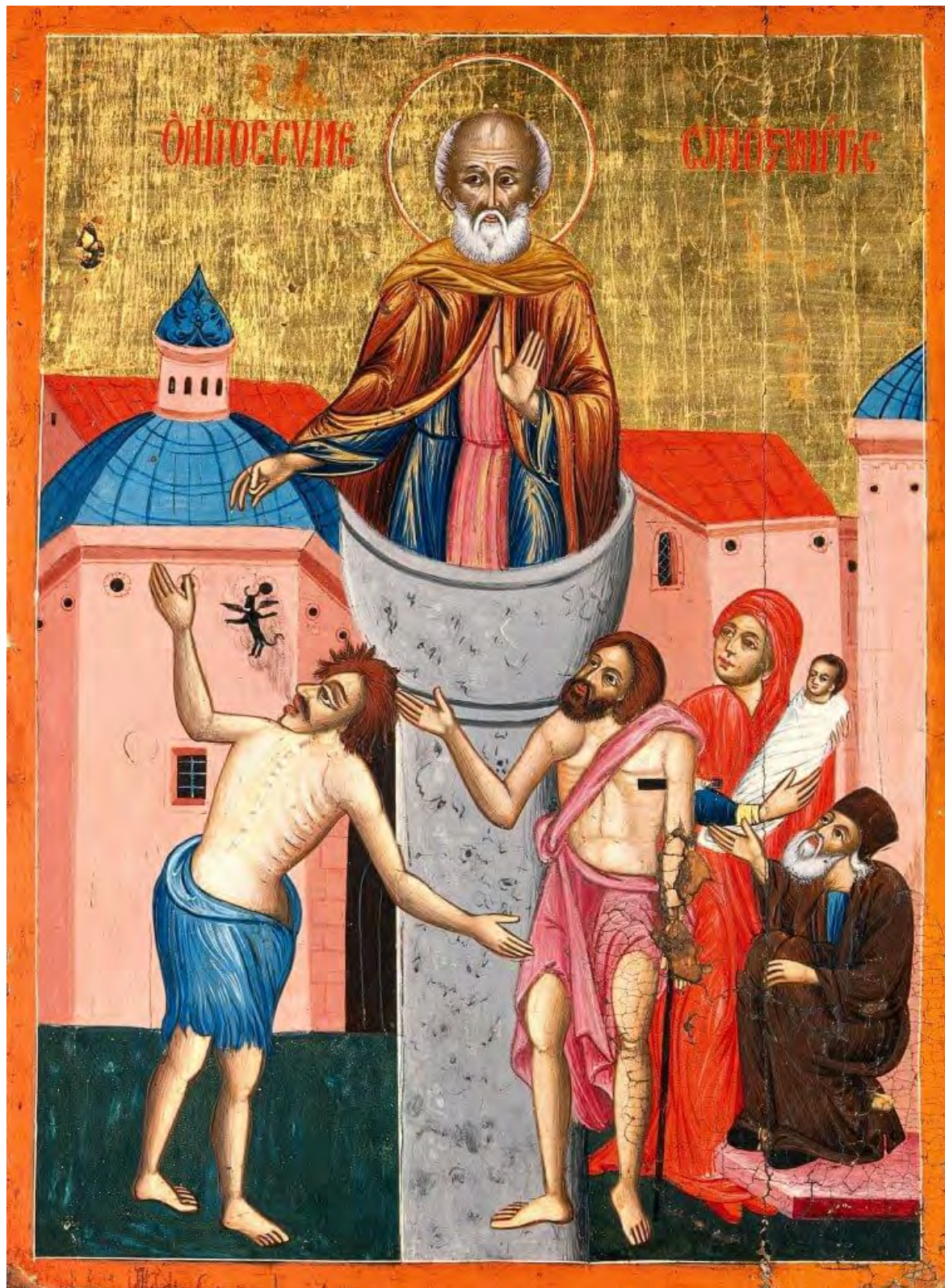
De nem mentem veled.

kép | shutterstock.com

Szilasi Katalin

OSZLOPOS SIMEON

2019-09-16 | VERS

Látom, hogy terít fűvet, virágot
alátok a rét.
Kócos falombok hajolnak árnyékokot
adva a fejetek fölé.
Az áldásnak hitt eső
a megtisztulás, az élet is lehetne.
De ti befogjátok az égi madarakat
könnyű lepkehálóval,
mintha játék lenne az egész.
Pedig gyilkos vizeitekből
búzló haltetemek buknak elő,
szemükre merevedve
az ártatlan áldozatok kíváncsisága:
miért?
Az irányt vesztett vadak riadtan
téblábolnak a pöfögő autók közt
a flaszteron,
mert erdők helyett csonka
fatuskók őrzik
a sikoltó körfűrész nyomát.

De egy nap majd hatalmas szárnyat
bont a madárijesztő,
és vijjogni kezd,
a gyáva oroslán körmöt-fogat
köszörül,
s a jámbor bádogember szeme
vörösen izzik, és forog,
mikor egy-kettő-egy
felétek lépdel.

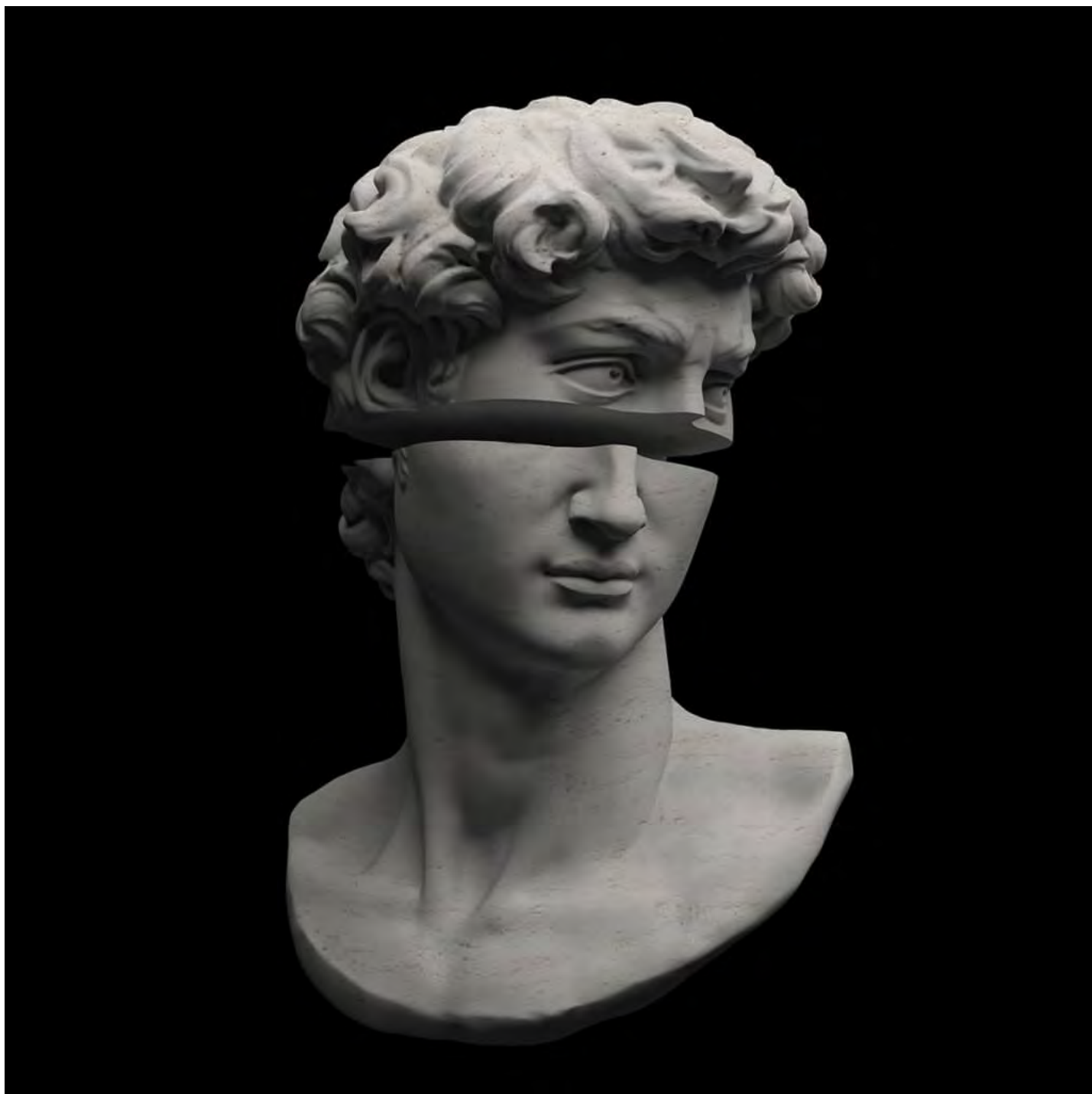
Ti meg nyíva menekültök majd
oszlopom köré,
de már távol leszek akkor,
fenn, húsz méter magasban.

kép | wellcomecollection.org

Búth Emília

FEJEM BABONÁSAN

2019-09-12 | VERS

Ajtó nyílik s te lépsz be rajta
csak nem odanézni mondom
fejem babonásan lehajtva
percek hemzsegnek a koncon
nincs testem nincs lábam nincs arcom
homlokod tenyeremben tartom
most rézsút zuhogó fényben
ha valamit hát ezt kértem
nincs lehetetlen (nézd) ránk látok
időn téren túl – te meg én
(valaki jár a fák hegyén)
karok szorítanak vas-pántok
eszeveszetten és vadul
ennyi csak – vagyunk szótlantul

kép | shutterstock.com

Búth Emília

MOSTANÁBAN

2019-09-07 | **VERS**

Mostanában furcsa lármára
szajkó ricsajra ébredek
ügyes megfejtésnek álcázva
sorakoznak a kételyek
csak macska jár a kertben mondom
a kérdést szinte meg is oldom
de mi van hogyha tévedek
ez már az ősz és köd terem

cipőmet besározom (szokja)
jár az óra diót vernek
korai ha kályhát szerzek
kabátot varrok a gombodra
küszöbök kérdések hegyek
szavak – nélküled hogy legyek

kép | pxhere.com

Csongor Andrea

JUSS

2019-09-26 | VERS

Kihajtott gallérú fehér ingben jöttek,
szövetnadrágban, szürke zakóban,
utóbbit később levették, kellett a szabad mozgás.
Az egyik, a nagydarab pajeszos, izzadt,
(nem jólétre tervezték ezt a típust),
a fiatalabb fülre fésült
hosszú hajat viselt, arcán dús borosta,
az alkalomhoz nem trapéznadrág dukált.
Megették a slambucot,

a krumpli főzővizét is megitták.

– Szép gyerek – mondták egyenként mind a hatra.

– Könyököd tudod mozgatni? –

próbálták húguk vállában a forgó állapotát,

a kék ujjnyomokra csak egy pillantást vetettek.

Tűrésük határa az ízületnél húzódott.

Két nap, (egy éjjel) maradtak, azalatt

helyre tették a sógort, megbütykölték az

elromlott csöves rádiót,

és a vasárnapi fekete vonatot még elérték.

Édesanyám élete nem különbözött a többiétől, és

neki sem volt mása.

Csak az az egy éjjel.

Hajnalban ura a retusált esküvői képhez vágta tányérját

– anyám értett ugyan a szimbólumokhoz,

de a képnek nem fáj semmi –,

és soha többé nem nyúlt hozzá.

Se ütés, se simogatás.

Ezután már nem történt semmi nevezetes,

reggel(ente) összehúzta a cserepeket,

szétosztotta az életét hatfelé és befejezte.

Enyém lett az egy hatoda.

Z. Karvalics László

A GERILLANŐ MÁR DÉLELŐTT IS FESS

WORLD PRESS PHOTO

2019-09-18 | **ESSZÉ, WORLD PRESS PHOTO**

Bolondítsuk meg kicsit Horváth Jenő és Halász Rudolf régi, újabban a Budapest Bár által is feldolgozott slágerének szövegét: nemcsak *a gyönyörű pesti nő* szállt az égből a Földre (akiről tudjuk, hogy „este fess”, s két cekkercipelés között nejlonharisnyában flörtöl kacéran, kifestett szájjal), hanem a *gyönyörű párizsi nő* is (aki nagyon tudja,

hogya mit és mivel kell elfedni, és mit és mivel kell kiemelni, hogy átlagosból tündöklővé váljon), de még *a gyönyörű kolumbiai nő* is (aki szemöldökvonalat igazít, mielőtt elugrana a gerillatáborban hagyott holmijaiért).

S bizonyára nemcsak a polgári életbe épp visszatérő Dayanára, hanem a világ bármely pontján élő gyönyörű nőre is igaz, hogy *„van úgy, hogy hű, hogy hűtelen / hogy jószívű, vagy hogy szívtelen / mert ördög és angyal ő.”*

A spanyol születésű, New Yorkban tanult, Párizsban élő Catalina Martin-Chico pillanatképe kapcsán mégse a női természetről és a női szépségről, ezekről a lerágott csontokról ejtsünk most szót, amivel reménytelenül tusakodik a fél világirodalom. Elég, ha közelebb kerülünk *a gyors és aprócska szépítkezés metafizikájához*.

Egy szociobiológus bizonyára úgy magyarázná, hogy a reprodukciós viselkedés részeként a nőtény egyed minden alkalommal, amikor párválasztási kontextusban is értelmezhető helyzetre készül, hogy számára kedvező módon legyen képes maga felé hajlítani a legtöbb majdani előnyt biztosítani tudó hím kiválasztási döntését, még alig érzékelhető vizuális praktikákkal is maximalizálni igyekszik az esélyét.

És persze nem is tévedhetne nagyobb. Praktikával nem lehet megkerülni a kémiát, a nő többször választ, mint ahányszor választják, és nem a dzsungelben vagyunk (vagy *már nem*, mint Dayana), hanem egy modern és komplex társadalomban. Ahol a biológiai szaporodásparancsra egyre több olyan kultúrréteg rakódik, amely korábban nem látott szabadságfokkal írhatja felül a programozott viselkedést. A nemi, társadalmi és más szerepelvárások és minták fölött immár az autonómia olyan tartománya terjeszkedik, ahol lassan az „én” veszi át a hatalmat. A külvilág elvárásai? Ugyan. Hogy érzem magam a bőrömben? Mi a jó *nekem*?

De akkor mégis miért? Mivégre a hosszabbított és göndörített szempilla, a kis alapozó, a fülbevalócska (de persze mondhatnánk a másik nemnél a behúzott hasat, a ruganyosított járást, a frizura gondosan beszárított választékvonalát is)?

Egy nagy salto mortaléval először is vegyük szemügyre, hogyan „működik” a (viszont)szerelem („*míg tart, míg él*”, ahogy Zorán énekl). Látszatra a vonzódás csillámfonalaiból építkező, feltétel nélküli kölcsönösségből fakad a meg-megújuló, szakadatlan örömforrásként szolgáló érzelmi élmény felszabadító ereje. De legalább ennyire fontos, hogy a másik szemén keresztül önmagunkra is úgy leshetünk rá, hogy tetszik, amit látunk. Jó érzés kíséri. Önbizalommal tölt el. Lám, egy ilyen különleges valaki éppen ránk tekint kitüntetett pontként. Talán tényleg szerethetőek, értékesek, kíváncsiak, izgalmasak vagyunk. Hiszen mindig is ilyenek szerettünk volna, szeretnénk, és szeretnénk majd lenni és látszani, nemde?

Ám amikor aktuálisan nincs ilyen másik, akinek a szemén át önmagunkba nézünk, helyette megteszi egy tükör és néhány pillantás, lehetőség szerint több szögből. Hopp-hopp, és máris megvagyunk. Így jó is lesz. Mehetünk. A levegőben lebeg a rejtélyes többlet. Kicsinyke ugyan, de mégis valami. És nem pótlék, magunk teremtjük.

A hiányát már könnyebb felismerni. Benne van minden elmosódott szemfestékben, lemondó tekintetben, elkenődött rúzsban, kifakult tincsben és letört túsarokban.

Korunk kérdései 2. díj, sorozat, Az év sajtófotója díj egyik jelöltje
Catalina Martin-Chico Franciaország/Spanyolország, Panos

A kolumbiai kormány és a FARC (Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők) gerillaszervezet 2016-os békekötését követően a szervezet korábbi női tagjai szülni kezdtek. A terhesség és a gerilla életmód összeegyeztethetetlennek minősült. A nők kénytelenek voltak a háborút választani a gyerekek helyett: a megszületett gyerekeket a rokonokra hagyták, vagy, állítólag, abortuszra kényszerítették a nőket – a FARC tagadja ezt a vádat. Dayana készülődik, hogy elhozza a rehabilitációs táborban maradt holmiját.

WORLD PRESS PHOTO kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban

2019. szeptember 19 – október 23.

Ács József

ALKONYATTÓL HAJNALIG

WORLD PRESS PHOTO

2019-09-28 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

hiába indul minden reggel
a kiragasztott fényképekkel
képtelenség ott tartani őket
falhoz szögezni a távollevőket
ha az este lomha teste érkezik

minden ház és utca megtelik
a nagyapák az unokatestvérek
az eltűnt sógorok fivérek
jönnek a fiatalok sorban
jönnek a főtéren a boltban
árnyékuk ha nézed odébb rebben
feltűnnek rég bezárt üzletekben
ha ketten vannak fojtott hangon
beszélgetnek az utcasarkon
zörgés a fiókban valamit keresnek
ajtón kopognak ablakon belesnek
az éjszaka mélyén útra kelnek
az alagsorban isznak énekelnek
ágyunkban ülve a falnak dőlünk
sehogy nem lehet aludni tőlük
orrunkban ócska dohányfüst szaga
itt élnek köztünk de nem jönnek haza

Hosszú távú munkák 2. díj

Yael Martínez, Mexikó

2013. október 8. – 2018. november 4.

A vérző ház

Mexikóban több mint 37 400 embert nyilvánítottak „eltűntnek” a hatóságok. Az eltűnt személyek túlnyomó többsége feltehetőleg halott – a folyamatos erőszak áldozata, amely 2006 óta 250 000-nél is több életet követelt. Az erőszak eredője az előző elnök, Felipe Calderón által indított háború a befolyásos mexikói drokartellek ellen. A hadüzenetet követően drámaian emelkedett a gyilkosságok és a megoldatlan eltűnések száma. 2013-ban a fotós egyik sógorát megölték, másik két sógora eltűnt. Ez sarkallta, hogy elkezdje dokumentálni a lelki, érzelmi megrázkódtatást és sérüléseket a saját családjában és más eltűnt emberek családjában.

Árnyék egy ház falán Metlatónocban, Guerrero államban.

WORLD PRESS PHOTO kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban

2019. szeptember 19 – október 23.

Ács József

LÁTOGATÓK

WORLD PRESS PHOTO

2019-09-19 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

vasárnap délben
vendégünk érkezett
szülőanyánk
ómódi fehér ruhában
beállított és ágyunkba feküdt

elnehezült térdekkel
jöttek számosan testvérei
zörögtek aztán leültek
nekünk elállt a szavunk
rokonok érkeztek hosszú sorban
fekete ruhában
mindent megettek
ebéd után rágyújtottak
vágni lehetett a füstöt
hátradőltek a fotelben
szivaroztak és maradtak
tudván hogy türelmesen
végighallgatjuk őket
bejönnek az ablakon
és szóval tartanak
benéznek mindenhová
ágy alá a szekrény mögé a résbe
súlyos cókókjukat hozzák
imbolyogva cipekednek
az asszonyok falfehéren nézik
poros bakancsuk lábnyomát
egyiknek se könnyű
kitenni a szűrét
az utcán viharzanak
legázolják a kert virágait
s közben a temető felől érdeklődnek
mert szeretnék felkeresni föld alá került
rég látott szeretteiket

Hír 2. díj, egyedi
Daniele Volpe, Olaszország

Egy hamuval borított nappali a Volcán de Fuego kitörése után június 3-án, San Miguel Los Lotes, Guatemala. A fővárostól, Guatemala Citytől mintegy 40 kilométerre délnyugatra lévő Fuego Latin-Amerika egyik legaktívabb tűzhányója, 2002 óta időnként kitör. A vulkanológusok folyamatosan figyelik a tevékenységét, de ez a kitörés váratlan volt. A vulkán közelében élő, éppen vasárnapi ebédjüket fogyasztó embereket is meglepte, ahogy a Fuego

hirtelen izzó lávát, hamut, mérgező gázokat és lángoló kötörmelékét zúdított a környező falvakra. Guatemalában az elmúlt száz évben nem volt ennyire pusztító vulkánkitörés. A guatemalai Országos Kriminálisztikai Intézet jelentése szerint 318 holttestet találtak a romok alatt, az áldozatok több mint harmada azonosíthatatlan volt.

WORLD PRESS PHOTO kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban

2019. szeptember 19 – október 23.

Taizs Gergő

SOSEM VOLT SEHOGY

WORLD PRESS PHOTO

2019-09-27 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

*„a dallamod, Joanna Brouk,
örömteli, s egyszerre bús”*

lelkemre vettem, mélyen beszívtam a porladó várost,
sóder ülepedett tüdőmre, süllyedése halálos

lepukkant térkövek hazudták a változás lózungját,
fent poliészter jelszavaink valának zászlórúdján

„mindig lesz valahogy” – üzent a folyami PET palack,
„tititi-tátátá-tititi” – dalolták a madarak

kócos-szikár dallamát dobolta bennem a kényelem,
mikroműanyag jövő, atomjaira hasadt jelen

nem értettem a bizalmat, a nyitva hagyott ablakot,
hol gyűrűző olajfolt az éj, sorsom rozsdás tetszhalott

a megéltből a vágyottat, mint köztes teret, kivontam,
az eredményét elhallgatva júdás lettem titokban

szótlan szégyenemet ólomból öntötte ki az idő,
míg a flaszterre kent galambszarból karmám szobra kinőtt

Környezet 3. díj, egyedi
Mário Cruz, Portugália

Újrahasznosítható hulladékot gyűjtő gyerek pihen egy matracon a szeméttengerben (Pasig folyó, Manila, Fülöp-szigetek).

A Pasig River az 1990-es években biológiailag halott minősítést kapott az ipari szennyezés és a megfelelő közegészségügyi infrastruktúra híján a folyóba szemetelő helyi lakosok miatt. A Nature Communications szervezet 2017. évi jelentése szerint a Pasig a világ 20 leginkább szennyezett folyói közé tartozik, évente közel 63 700 tonna műanyag szemetet juttat az óceánba. A folyó megtisztítása folyamatosan zajlik, 2018-ban ezt nemzetközileg díjazták is, de a folyó egyes szakaszain olyan sűrű a szemét, hogy járni lehet rajta.

WORLD PRESS PHOTO kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban

2019. szeptember 19 – október 23.

Inczédy Tamás

AZ ANGYALOK VISSZATARTJÁK LÉLEGZETÜKET

WORLD PRESS PHOTO

2019-09-20 | NOVELLA, WORLD PRESS PHOTO

Az éjszaka közepén beállított hozzánk egy ember és szállást kért anyától. Azt mondta, megethetné, hogy nem kér, hanem elveszi, amit akar, de nem szeretne bántani minket, egy nőt meg a kislányát, ő nem olyan fajta, és ezt mindenképp szeretne volna tisztázni a legelején, mert semmi kedve álmából arra ébredni, hogy tök fölöslegesen

mellkasába vágjuk a kenyérszelő kést. Anya hezitált, és az ember akkor hadarva elmondta azt is, hogy egyébként abból él, hogy bizsuval házal, de perpillanat elég rosszul megy az üzlet, ami nem is csoda így polgárháborús viszonyok idején, de ő mégsem hazudja aranynak a bizsut, pedig azt is megtehetné, mint sok más úgynevezett kereskedő, és akkor neki is nagy haszna lenne belőle, és csak néha vernék meg miatta, szóval megérné csinálni, de ő nem egy amolyan kétes figura, hisz most már anyám is láthatja.

Anyám adott neki szállást azzal a kikötéssel, hogy nem mászkál át hozzánk a másik szobába, és az ember belement ebbe. Nagyon fáradt lehetett, mert ruhástul beesett az ágyba és elaludt. Akkor anyám bement hozzá és átkutatta a holmiját, a zsákja tele volt értéktelen ékszerrel, és anyám szinte csalódva mondta, hogy ez az ember csakugyan ártalmatlan. Mégis jobban aludtunk, apa eltűnése óta ez volt az első éjszaka, hogy volt férfi a házban.

felrobbant valami

Másnap az ember azt mondta anyának, hogy annyira hálás, hogy ha véget ér ez az országos cirkusz és egyenesbe jön a világ, elvisz minket a Magdalénába, ami egy városban van valahol a folyó torkolatánál, és

hogy a Magdaléna a legjobb fogadó abban a városban, vagyis most már nem is fogadó hanem csak étterem, mert az emeletén felrobbant valami, pont ahol a vendégszobák voltak, és sokan bentégtek, de a földszint, ahol az étterem és a konyha van használható maradt, és persze városszerte máshol is voltak robbanások, így továbbra is ez a legjobb hely, ha az ember egy jót akar lakmározni. Elmagyarázta, hogy szerinte amúgy is a séf személye a titok nyitja, a többi mind csak körülmény, és hogy az embert kell keresni a dolgok mögött, ő legalábbis mindig emberekben gondolkodik. Akkor apáról kezdte kérdezgetni anyát, csupa fül voltam, de anya nem felelt neki, csak megkérte, hogy menjen ki tűzifának valót szedni, mert megint elfogyott. Az ember csakugyan ki is ment és anya akkor leült a sámlira, de úgy, hogy attól nekem akart megszakadni a szívem. Anya szomorúságában az volt a legrosszabb, hogy nem tudtam rajta segíteni, mert hát hogyan is segíthettem volna?

Itzel Martínez, a fotós kislánya játszik a nagyszülei házában Santiago Temixcóban, Guerrero államban. Itzel három nagybátyja 2013-ban tűnt el.

Az utolsó emlékem apáról, hogy az asztalfőnél ül és újságot olvas. Nem szerettem, amikor ott ült és olvasott, mert ilyenkor többnyire szentségelt is és rendszerint az lett a vége, hogy a falhoz csapta az újságot, csak úgy repkedtek a lapok a levegőben, apa meg elviharzott valahová, és csak hajnalban jött haza, és ezt meg már anya sem szerette.

De amikor egyszer nem jött haza, az még rosszabb volt. Anyának és nekem mindenképpen rosszabb, de feltehetőleg apának is, bár ebben nem lehetünk biztosak, és erről nem is szoktunk beszélni. Valószínűleg valami történt vele, de egyikünk sem akar találgatni, pedig én tényleg nagyon szeretném tudni, mi lett apával, csak azért nem kérdezgetem anyát, mert az ilyesmit nem jó se mondani, se hallani, és ő enélkül is épp eleget sír. Vagyis nálunk még ez sem megy ilyen egyszerűen, mert általában úgy zajlik, hogy anya úgy tesz, mintha nem sírna, én meg úgy teszek, mintha nem venném észre, hogy mégis csak sír. De nem vagyunk valami jó

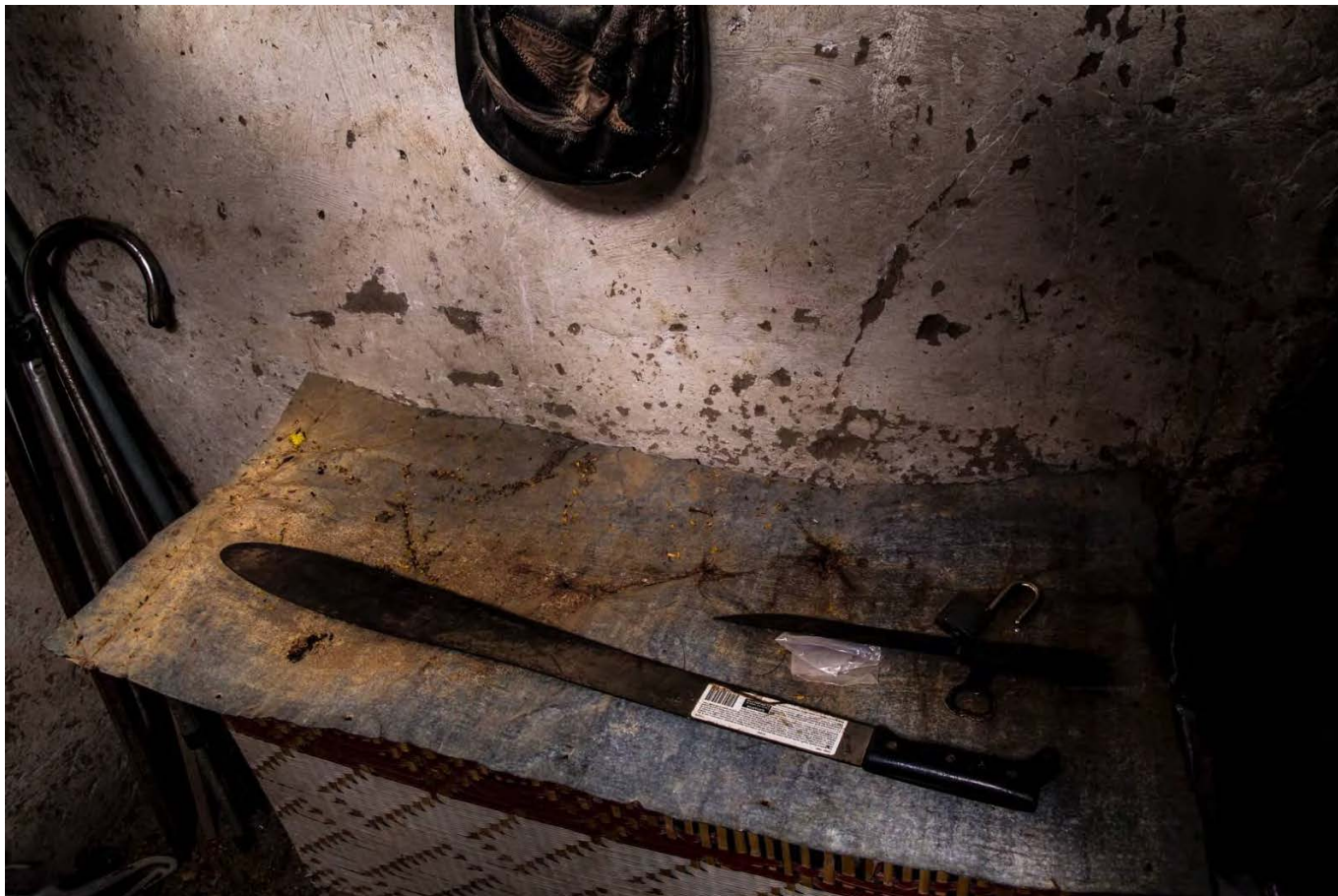
színészek, ezért olykor lebukik valamelyikünk, és akkor már nincs megállás, alaposan kisírnuk magunkat egymás vállán. Néha egész bizonyos vagyok benne, hogy ezek életünk legszebb percei.

csak úgy repkednek a lapok

Egy nap az ember ott ült apa helyén és könyvet olvasott, én meg azt saccolgattam magamban, hogy vajon a könyv is úgy szét tud-e hullani

darabjaira, ha alaposan falhoz vágják, mint az újság, hogy csak úgy repkednek a lapok szanaszét a levegőben. De nem tűnt úgy, hogy ezt hamarosan meg fogom tudni, mert az ember nagy nyugalommal ücsörgött apám székében, teljesen elmerült az olvasásban, még csak nem is hümmögött, nem hogy szentségelt volna. Emlékszem akkor anya kezembe nyomott egy vödört és kiadta, hogy menjek ki a ház mögé a kiserdőbe, és addig vissza ne jöjsek, amíg tele nem szedtem a vödört gyújtósnak való száraz tűlevéllel. Amikor hazaértem az ember még mindig ott ült apa székén, de most nem a könyv volt az ölében, hanem anya ült ott, még pont láttam, ahogy érkeztemre felpattant.

Másnap az ember egy kölyökkutyussal állított be, ami nagyon aranyos volt, de láttam anya szemének villanásán, hogy ő nem szeretné, ha megtartanánk, tehát rögvest kérlelni kezdtem, hogy még időben meggondolhassa magát. Az ember azt mondta, hogy direkt nekem találta a kölyköt. Anya azt mondta, hogy szerinte nem lehet direkt találni valamit, és hogy az ember talán úgy értette, hogy lopta az állatot. A lopás szó hallatán megijedtem, hogy mégsem lesz kutyám, de az ember akkor azt mondta, hogy szerinte, ha nagyon akarunk valamit, akkor az néha valóra is válik, ő például az első naptól kezdve nagyon szeretett volna adni nekem egy kiskutyát vagy kismacskát, és lám, az angyalok visszatartották lélegzetüket és megtörtént a csoda, ő talált egy kutyust, tulajdonképpen mondhatja is, hogy direkt nekem.

Bozótívágó kés Digno Cruz szobájában, akinek az unokái tűntek el Santiago Temixcóban, Guerrero államban.

Anya azt mondta, hogy akkor ez az én kutyám lesz és teljes egészében nekem kell majd gondját viselnem, mintha ők, anya és az ember nem is léteznének. Onnantól kezdve rengeteg időt töltöttem kint a kölyökkel. A Leo nevet adtam neki, mert olyan a pofája, mint egy oroszlánnak. Anya és az ember is sok időt vannak együtt, anya már nem is ugrik fel az öléből amikor rájuk nyitunk Leoval. Az életünkből csak apa hiányzik, ezt megmondom anyának is. Anya azt mondja, hogy neki is rettenetesen hiányzik apa, és ha hazajön, meg fog érteni mindent, ő ebben egészen biztos. Sírva bevallom anyának, hogy már nem tudom felidézni apa arcát. Anya is sírni kezd, potyognak a könnyei azokból a nagy mélybarna szemeiből, azt mondja, hogy ő is csak a nevetésére emlékszik, és akkor rájövök, hogy csakugyan, a nevetése néha nekem is eszembe szokott jutni váratlan pillanatokban, csak úgy a semmiből jön apám kacagása, miközben mondjuk Leoval játszom. Végre megkérdezem anyát, hogy hova tűnt apa. Anya nem válaszol rögtön, csak néz rám egy darabig, aztán megkérdi, hogy emlékszem-e valami furcsa dologra, ami apa eltűnése utáni nap hajnalán történt.

Igen, emlékszem, mondom, rémálmod láttam, és a szokásosnál sokkal korábban ébredtem, és ahogy kinyitottam a szemem, azt láttam, hogy anya ott áll apa székén, és egy kötelet erősít a gerendára, és hogy amikor anya meglátta, hogy ébren vagyok, leszedte a kötelet, lemászott a székről, odajött hozzám, összevissza csókolt, és utána reggelit készített nekem. Anya bólogat, hogy jól emlékszem, valóban így történt. Aztán azt mondja, hogy ha el tudom fogadni, hogy egyszer mindenki eltűnik, akkor már nem lesz érdemes félni semmitől, hanem csak örülni annak, amíg vagyunk. Némi gondolkodás után azt felelem, hogy akkor viszont semminek sincs semmi értelme. Erre anya, akinek a szemei még könnyesek a sírástól, hirtelen nevetni kezd, és hosszan, sokáig, szívből jövően nevet, és olyan jó őt így látni, hogy már én is vele nevetek. Végül azt mondja, hogy túlságosan okos vagyok, és igazam van, csakugyan nincs semminek semmi értelme, és ő is nagyon szeretné tudni mi lett apával.

a fél falu eltűnt

Vacsoránál az ember elmondja, hogy pár nappal az előtt, hogy hozzánk sodorta a gondviselés, járt egy kis faluban, ahol annak ellenére is megtartották a tavaszköszöntő ünnepséget, hogy a fél falu eltűnt. Nem a trauma ellenére ünnepeltek, hanem épp amiatt, annak nyomására, így mondta az ember. Elmesélte, hogy abban a faluban a hagyomány része a falu legszebb szüzének megválasztása minden tavasszal, és hogy ezúttal olyan történt, ami soha korábban, egy hatvanhét éves vénlányt választottak a legszebb szűznek, mert minden más esélyes eltűnt vagy meg lett erőszakolva, vagy öngyilkos lett, vagy ezek valamilyen kombinációja. Az öregasszony meg sem tudott szólalni, amikor fejére biggyesztették a virágból font koronát. Éveken át azért imádkozott, hogy észrevegyék őt a faluban, de nem pont erre gondolt, és most önmagát okolta a baj miatt. A bánat a folyóhoz vitte. Hat kilométerrel lejjebb találtak rá felpuffadva. Ezt követően egy hetvenkét éves néni lett a falu legszebb szüze, Magdaléna, aki egyébként ötvenöt tavasszal azelőtt egyszer már viselte ezt a címet...

Úgy hívták, ahogy az éttermet? Ezt kérdeztem, de az ember láthatóan nem értette, miről beszélek, és akkor világossá vált számomra, hogy rajtakaptam, hazudott az étteremmel kapcsolatban, és a fene tudja még mi minden másban. Anyára

pillantottam, tudta mi jár a fejemben, de csak nézett rám mélybarna szemeivel megértően és bólintott, igen tudja, hogy ennek az embernek nem minden szava igaz, de nem baj, és én se törődjek vele, ezt olvastam ki a tekintetéből.

Árnyék egy ház falán Metlatónocban, Guerrero államban.

Fura csönd állt be, az ember is rájött, hogy hibázott. Megköszörülte a torkát és elmondta, hogy ő nem bizsuáros, csak találta azt az értéktelen vackokkal teli zsákot egy holttest mellett az úton nem sokkal az után, hogy megszökött a seregből, mert elege lett, és nem akart többé katona lenni. Felvette a földről a halott ember cókóját és vele együtt a személyazonosságát, mert tudta, hogy valami fedősztorira nagy szüksége lesz, hisz mégsem állíthat be azzal sehová, hogy ő egy katonaszökevény, és tessenek már segíteni a szegény dezertőrnek. Elmondta, hogy szerinte mostanra megismertük egymást eléggé, és ha rossz, káros embernek tartjuk őt anyával, akkor jelentsük fel nyugodtan, ő nem fog ellenállni, de még csak menekülni sem, a ház előtt bevárja a katonai rendőrséget.

Megint van apád, így mondta akkor este anyám, és talán ellenkezniem kellett volna, de nem volt hozzá erőm, és valahogy nem is éreztem szükségét. Az ezt követő néhány hónapban mintha egy másik világban éltünk volna, mindennek volt értelme. De aztán eljöttek a dezertőr pótapámért, és vele együtt elvitték anyát is, amiért bűjtatta. Most én ülök itt, apáim székén, egy nap meg majd nyilván nem ül itt senki, talán csak Leo.

Hosszú távú munkák 2. díj

Yael Martínez, Mexikó

2013. október 8. – 2018. november 4.

A vérző ház

Mexikóban több mint 37 400 embert nyilvánítottak „eltűntnek” a hatóságok. Az eltűnt személyek túlnyomó többsége feltehetőleg halott – a folyamatos erőszak áldozata, amely 2006 óta 250 000-nél is több életet követelt. Az erőszak eredője az előző elnök, Felipe Calderón által indított háború a befolyásos mexikói drokartellek ellen. A hadüzenetet követően drámaian emelkedett a gyilkosságok és a megoldatlan eltűnések száma. 2013-ban a fotós egyik sógorát megölték, másik két sógora eltűnt. Ez sarkallta, hogy elkezdje dokumentálni a lelki, érzelmi megrázkódtatást és sérüléseket a saját családjában és más eltűnt emberek családjában.

kiemelt kép | Alin Granda a szülői házban Taxcóban, Guerrero államban. Alin egyéves volt, amikor az apja eltűnt.

WORLD PRESS PHOTO kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban

2019. szeptember 19 – október 23.

Fecske Csaba

KÉT LÓ, VÖRÖSBEN

WORLD PRESS PHOTO

2019-09-21 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

a pokol leszakadt kemenceajtaja
vörös fénnnyel világítja meg
e világvégi kopár tájat idők vége idők kezdete
ahol és amikor megtörténhet bármi
és a dráma írott és íratlan szabályai szerint

meg is történik meg kell hogy történjen
két kipányvázott ló a kegyetlen vörösségben
az aljas levegőben nem látni de bizton tudható
hogyan feláll hátukon a szőr reszket a bőrük
mint békanyálás őszi tó vize testük teli sötéttel
szemük a félelem ragacsos kátrányával

Környezet 2. díj, egyedi

Wally Skalij USA, Los Angeles Times

Kimenekített lovak állnak egy póznához kötve miközben futótűz füstje gomolyog fölöttük Zuma Beach-nél, a kaliforniai Malibuban november 10-én. 2018-ban minden idők legsúlyosabb erdőtüze pusztított Kaliforniában, több mint 676 ezer hektár égett le. A szakemberek az éghajlatváltozással magyarázták a tüzvészt, Donald Trump amerikai elnök a hibás erdőgazdálkodással.

WORLD PRESS PHOTO kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban

2019. szeptember 19 – október 23.

Bene Zoltán

ELVESZIK

WORLD PRESS PHOTO

2019-09-23 | NOVELLA, WORLD PRESS PHOTO

– Lassan mindenki elmegy innen, csak a kínaiak maradnak, és akkor majd azt csinálunk, amit akarunk.

Néztem az arcát, láttam rajta, hogy komolyan így gondolja. A lefűrészelt orrszarvúszarvak kikandikáltak a sporttáskából. Elromlott a cipzár. Az egyik tülökre szív alakú vérfolt alvadt. Ettől összefutott a számban a keserű nyál, köpnöm kellett. A valószerűtlenül sárga föld gyorsan beszívta a nyálam.

Fáj a vállam, sokat cipekedtem, a puska is visszarúgott erősen. Alapvetően azonban az a baj, ez nyilvánvaló, hogy nem születtem olyannak, mint ők. Csenevészebb is, hallgatagabb is, hasznavehetetlenebb is vagyok. Hinni se tudok úgy, ahogyan a többiek. Mind meg vannak győződve arról, hogy hamarosan itt a Kánaán. Elfutni se tudnánk előle. Ha akarnánk, akkor se.

– A kínaiak babonások – magyarázta Ronny pár hete. – Főleg azok, akik újonnan érkeznek mindenféle elmaradt belső-ázsiai vidékekről. Gorillamancs, orrszarvúagyar, oroszlán töke, bármit eladok nekik. És nemsokára csak ki kell mennünk, puffogatnunk, és annyi. Semmi veszély, semmi gyámság. Adja majd, meglátod!

Adja, gondoltam. Ezt a kifejezést se szeretem. Néha nem is értem pontosan, mikor és mire kell használni. Akár a kajak szót jelzőként. Mindkettőt másfél évtizede használták előszeretettel, s most újra fölkapták. Mind utálok. És Ronny nevét is. Mert valójában Áronnak hívják, csak így menőbben hangzik.

A két orosz meg a németek vigyorogtak, pedig egy szót se értettek abból, amit beszéltünk. Oleg a kését törölgette, Szerjózsa sült húst evett, Kurt és Konny csak söröztek, tekintetük a messzeségbe veszett.

– Miből gondolod, hogy nem áll senki majd az utunkba? – kérdeztem pár héttel korábban Ronnyt.

Sóhajtott. Benne volt ebben a sóhajtásban, hogy elege van belőlem. Az is, hogy félkegyelműnek tart.

– Nem lehet itt megélni, ezek legalábbis nem tudnak. A kínaiaknak nem kellene, a nyugatiak már szedelőzködnek, ezek meg mind elindulnak északra, aztán a sivatagban odavesznek az utolsó szálig, majd meglátod. Ezen az elbaszódott vidéken

nemsokára egyedül a kínaiak tudnak majd megélni. Meg mi, egy rövid ideig. Ameddig megszedjük magunkat. Van még elég orrszarvú ahhoz, hogy eleget keressünk. Meg majmok, meg minden szar. Nem sok, de annyi, amennyi ahhoz kell, amit tervezünk, elég.

Ausztrália volt a terv. Vagy Óceánia. Valamelyik távoli, eldugott vidék. Netán egy sziget, fűszoknyás lányok, zöld meg kék színű likőrök. Mint a filmekben.

Én nem hittem abban sem.

Ahogy azt sem hittem, hogy tényleg tömegesen nekivágnak majd a feketék. Igazság szerint én úgy láttam, próbálják itt kibírni, ahol az őseik viszonylag jól boldogultak. Már hozzájuk képest jól. Az őseiket még eltartotta ez a vidék. Őket már nem. Nem is fogja soha többé, legalábbis belátható időn belül nem. És igaz, hogy nyugati szemmel nem sok hasznot hajtanak. A kínaiak szemében sem. (Talán azért, mert a kínaiak szeme is bizonyos szempontból nyugati szem már egy jó ideje, bár ehhez talán ennek semmi köze.) Abban se voltam biztos, hogy csakugyan Kínáé már a fél kontinens. Pedig egyesek szerint nem a felét, de a háromnegyedét ők uralják. Jóllehet sokat beszélnek erről mindenfelé, mégsem hiszem egészen, hogy valóban így van.

Hét éve jöttem el otthonról. Segíteni akartam, egy humanitárius szervezethez csatlakoztam, aztán ez lett belőle... Belőlem lett ez, hogy pontosítsak. Orvvadász, mondjuk ki nyíltan, szépítés, kertelés nélkül. Nehéz kimondani, de ez az igazság. Az orvvadászok gonoszak, ezt mindenki tudja. És pont én, aki egyidős vagyok ezzel a kegyetlen évezreddel, éppen én ne lennék galád és kegyetlen?

– How old are you? – kérdezte Ronny Masvingóban, másfél hónappal korábban, amikor először találkoztunk.

– Thirty-two – feleltem.

– You look no more than twenty-five – biggyesztette le az alsó ajkát Konny.

Ez az egy előnyöm. Hogy nem látszik rajtam a kor. Minél fiatalabb valaki, annál jobb. Már gyerekkoromban is mindenki fiatal akart maradni. Mostanra ez a legfontosabb. Amíg fiatal vagy, minden van. Amíg fiatalnak látszol, minden lehet.

Ronny fölállt, nyújtózott. Amint a savanna a szemünk előtt, cikázott át az agyamon az ostoba hasonlat. Ropogtak Ronny csontjai. Már-már olyan hangon, mint amikor Masvingo külvárosában baseball-ütőkkel verik egymást az alig tízesztendőös gyerekek, hogy palackozott vizet szerezzenek a teherautókról.

– Go! – kurjantott Ronny.

Az angolnak, illetve az international Englishnek a végletekig egyszerűsített változatát használtuk, ha azt akartuk, hogy mindannyian értsünk a szóból. Ahogyan a többi hozzánk hasonló társaság. Alig akadt olyan csoport, amelyik tagjai nem legalább háromféle anyanyelven beszéltek. És az anyanyelvén kívül senki nem ismert más nyelvet, mint az international Englisht.

Föltápászkodtak a többiek is, belebújtak a hátizsákok hevedereibe, a puskákat a vállukra vették. Én a sátrat vittem, az volt a legkönnyebb málha. Szénszálás, kínai gyártmány. Csúcstechnológia.

– Car stays here – mondta Ronny. – We walk.

Gyalogolunk, ezt megszoktam. Az utolsó fázisban, a cserkészésben a nyolckerékmeghajtású Hongqi dzsipet mindig a bázis-táborhelyen hagyjuk. Így a legjobb. Az orrszarvúból és a kafferbivalyból úgyis csak a szarv kell, az elefántból az agyar és az ormány, a majmokból a mancs, egyes fajaik esetében a koponya, az oroszlánnak a heréire, a hiénának a fogaira, a gepárdnak a farkára van kereslet. A tetemeket nem cipeljük magunkkal sose. Ha ehető, eszünk belőlük, esetleg egy-egy darabot lekanyarítunk, s visszük magunkkal tartaléknak, ennyi.

Cudar meleg volt. A Nap úgy égetett, hogy alig lehetett elviselni. Ezt sosem bírtam megszokni. Mintha félig felforrósított hajvassal döfködnének, miközben parázsló palástot borítanak rám. A levegővétel is fáj, égette a tüdőmet. Órákig meneteltünk.

Három óránként megálltunk inni. A legkiválóbb hőtartó kulacsokban is meglangyosodott a víz.

Szürkületkor láttuk meg a vadakat. Kafferbivalyok és orrszarvúak sziluettje remegett a lemenő Nap sugaraiban, néhány száz méterrel előttünk. Tökéletes volt a szélcsönd, az állatok nem érezhették a szagunkat. Ronny fölemelt jobb öklével jelezte, hogy álljunk meg. Konny és ő óvatosan levették a vállukról a puskát, egymásra pillantottak, Ronny a szemével jelezte, melyik zsákmány az övé. Kibiztosították a fegyvereket, hosszan céloztak. Közben a két orosz is lövéshez készülődött. Én lélegzetvisszafojtva álltam, a szemem is lehunytam, próbáltam úgy tenni, mintha ott se lennék, mintha Masvingo belvárosában álldogálnék a japán kereskedelmi kirendeltség előtti mesterséges parkban, vagy még inkább otthon, a Tisza partján figyelném, ahogyan a vízholdok a folyóba gázolva megtöltik vödreiket. A hőségtől talán kissé el is aléltam. A dörrenésekre tértem magamhoz. Először Ronny és Konny, majd a két orosz lőtt, végül Kurt. Utána újra Ronny.

– We got it! – süvöltötték.

Ledobáltuk a málhánkat, és rohanni kezdtünk az állatok felé. Messziről láttuk, hogy a földön két kafferbivaly és egy orrszarvú teteme hever. Amikor a közelükbe értünk, Ronny kezében megláttam a nehéz kínai pisztolyt. Ha még élne valamelyik, azzal lövi fejbe.

– Stop! – hasított egy éles, magas hang a tüzesen izzó levegőbe. – Don't move! Nobody's moving!

A szemem sarkából láttam, ahogy körben emberalakok nőnek ki a talajból. Hamarosan azt is megállapítottam, hogy fekete bőrű nők, mintegy két tucatnyian. Fiatalok, festett sárga csíkokkal a testükön. Alig viseltek ruhát, amit viseltek, azt mind a sárgára száradt szavannafűből szőtték. A társaim megmerevedtek, leengedték a fegyvereiket. Eljutottak már hozzánk is a szóbeszéddek ezekről az amazonokról, senki

sem kockáztatta az ellenállást. A legenda szerint Akashinga Warriors a neve a szervezetnek, amely kizárólag nőkből áll, és évtizedek óta próbálja védelmezni ezt a földet a hozzánk hasonlóktól.

– Drop your weapons! – hangzott a parancs, s mi ellenkezés nélkül elhajigáltunk puskát, pisztolyt. Én a késem is eldobtam.

– Closer! – kiáltott ránk az egyik Akashinga Warrior, s mi engedelmesen közelebb totyogtunk egymáshoz.

Hallottuk, hogy az Akashinga Warriors nem kíméli az orvvadászokat. A két orosz fintorgott és az anyanyelvükön szitkozódottak, de csak a szájuk mozgott, a németek némán meredtek a nőkre. Ronny arcizmai rángatóztak.

– We heard about you, bitches – sziszegte.

Arról azonban, ami azután következett, még sosem hallottunk. Le is dermedtünk mind a hatan. Moccanni sem bírtunk, miközben a lelőtt állatok nyögdecselve lábra álltak. Először az orrszarvú, aztán a két bivaly. Az Akashinga-harcosok addigra körbezártak bennünket. A három állat is a körön belülré került.

– Our brothers have a business with you – szólt az egyik nő. És én tudtam, hogy az állatokra gondol, amiképpen azzal is tisztában voltam, hogy az egyetlen dolguk az lehet velünk, hogy megöljenek. Lehunytam a szemem, éreztem, hogy többé nem vagyok ura a hólyagomnak. A Nap kegyetlenül tűzött.

– Hogy a picsába? – morgott Ronny. – Hogy a picsába élnek ezek a dögök? Eltaláltuk őket, nem? Jó helyen találtuk el, jó lőszerrel! Hogy a...?

Angolul is megismételte. Az oroszok és a németek buzgón helyeseltek. Én szép csöndesen sírni kezdtem.

– Our brothers are immortal – nevetett föl az egyik Akashinga Warrior. – The God is big. Bigger than anythin' else.

Csorogtak a könnyeim, s ezért alig láttam, mi történik. Csak az üvöltéseket hallottam, meg az emberi lábak és az állati paták dobogását. Akkorra a záróizmom is föladta. Éktelen bűz terjengett körülöttem. És a szarszagba csakhamar a vér szaga vegyült. Reszketve álltam, szorosra zártam a szemhéjam. A szégyen és a rettegés mögött azonban egyre erőteljesebben körvonalazódott a csodálat. The God is big. Bigger than anythin' else. Az Isten nagy. Nagyobb, mint bármi más. A Természet hatalmas. Hatalmasabb, mint bármi egyéb.

Aztán elcsöndesedett minden. Valaki a vállamra tette a kezét. Kinyitottam a szemem. A feketebőrű nők bőrből készült vödrökkel itatták az orrszarvút és a kafferbivalyokat. Az állatok lába térdig vöröslött.

– Go – mondta az amazon, aki a vállamon nyugtatta a kezét. – Go, poor boy. – Nem lehetett több tizenhat évesnél. Fele annyi, mint én. – Our brothers have spared your life.

Megkíméltek. Életben hagynak.

– Go on, you stinking chicken-hearted worm! – ordított rám egy idősebb nő. – Go on! Now!

Valóban iszonyatosan bűdös voltam, és kétségkívül illett rám a gyáva féreg kifejezés is. Elindultam visszafelé. Ha elérem a Hongqi dzsipet, megmenekülök. Ideig-óráig legalábbis. Mert lám, az ellentámadás megindult.

Órákig gyalogoltam. Körém ereszkedett az éjszaka. A táj sötétben éppolyan kihalt volt, mint világosban.

Eszembe jutott az a néhány mondat, amit valamikor nagyon régen olvastam. Egy amerikai indián bölcsesség: „Mindnyájan egyazon szinten vagyunk. Nem vagyunk különbek, mint odakünn egy hangyaboly. Nem vagyunk különbek náluk, és ők sem különbek nálunk. Hálát kell adnunk... Ha nem adunk hálát, elveszi tőlünk a Teremtő,

amink van.” Hát, mi jó régóta nem adunk hálát. És most elveszik tőlünk, amink van, gondoltam. És még azt is, hogy ez így helyes. Ezt hajtogattam magamban végig a visszaúton. Derengett a hajnal, mire a bázis-táborhelyhez értem.

A dzsip mellett egy elefántbika álldogált.

Azt hiszem, rám vár.

Környezet 1. díj, egyedi, Az év sajtófotója díj egyik jelöltje
Brent Stirton, Dél-afrikai Köztársaság, Getty Images

Petronella Chigumburát (30 éves) az orvvadászok elleni Akashinga nevű, csupa nőből álló egység tagját lopakodásra és álcázásra tanítják a zimbabwei Phundundu Vadasparkban. Az Akashinga (A „bátrak”) vadőr egység egy alternatív természetvédelmi modell része. Nem a helyi lakosokkal szemben, hanem velük együtt tevékenykedik a közösség és a környezet hosszú távú támogatása érdekében. Az Akashinga tagjai hátrányos helyzetű nők, akiket képeznek, munkahellyel látnak el, hogy a helyi lakosoknak közvetlen előnyük származzék az állatvédelemből. Más módszereket – például azt, hogy a vadásztrófeákért beszedett díjakat a természetvédelemre költsek – folyamatosan azért bírálják, mert kívülről jövő megoldásokat kényszerítenek az ott élőkre, az ő igényeiket mellőzve.

WORLD PRESS PHOTO kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban

2019. szeptember 19 – október 23.

Vörös István

TÉRDIG VÍZBEN

WORLD PRESS PHOTO

2019-09-30 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

Gyönyörű nő gépfegyverrel a kezében,
leginkább avarhalomnak öltözve
a megvédendő természet nevében

arcára árnyéksávot festett szépen,
hogy a vadállományt őrizze.
Gyönyörű nő gépfegyverrel a kezében,

föllép a vadak érdekében,
egy egész erdő az ő inge.
A megvédendő természet nevében

eggyé válik vele egészen,
mint Földanya jön erre.
Gyönyörű nő gépfegyverrel a kezében,

a jövő felől épp közében,
rászolgált egy kis tiszteletre.
A megvédendő természet nevében

bármit tesz, én biztos megértem,
mert elriasztja az ipart évekre.
Gyönyörű nő gépfegyverrel a kezében:
a megvédendő természet nevében.

Környezet 1. díj, egyedi, Az év sajtófotója díj egyik jelöltje
Brent Stirton, Dél-afrikai Köztársaság, Getty Images

Petronella Chigumburát (30 éves) az orrvadászok elleni Akashinga nevű, csupa nőből álló egység tagját lopakodásra és álcázásra tanítják a zimbabwei Phundundu Vadasparkban. Az Akashinga („A bátrak”) vadőr egység egy alternatív természetvédelmi modell része. Nem a helyi lakosokkal szemben, hanem velük együtt tevékenykedik a közösség és a környezet hosszú távú támogatása érdekében. Az Akashinga tagjai hátrányos helyzetű nők, akiket képeznek, munkahellyel látnak el, hogy a helyi lakosoknak közvetlen előnyük származzék az állatvédelemből. Más módszereket – például azt, hogy a vadásztrófeákért beszedett díjakat a természetvédelemre költsek – folyamatosan azért bírálják, mert kívülről jövő megoldásokat kényszerítenek az ott élőkre, az ő igényeiket mellőzve.

WORLD PRESS PHOTO kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban
2019. szeptember 19 – október 23.

Szirmai Panni

A FEMINISTA SZENT BRIGITTA

WORLD PRESS PHOTO

2019-09-25 | ESSZÉ, WORLD PRESS PHOTO

Megan Scott tavaly Írország védőszentjének öltözve tüntetett a szélsőséges abortusztörvény elfogadása ellen Dublinban. Jelmeze szinte kifogástalan: a kortárs szociokulturális közeg egyetlen ismertetőjegye a fekete bőrbakancs a szent lábán. De

hogyan juthat eszébe ma egy ír nőnek, hogy a (kelta istennőből „katolizált”) középkori szent alakjában lehet a legnagyobb hatással?

Írország női védőszentjét – a népszerű Szent Patrik mellett – az írek számára a kelta eredet és a katolikus elhivatottság együtt teszi jelentőssé. Szent Brigitta apja pogány skót király, anyja keresztény rabszolga volt, keresztény szellemben nevelkedett. Többek közt az utazók, a költők, a gyerekek és a termékenység patrónusaként tisztelik, alakjához számos legenda és csodás esemény kötődik, például egyes források arról számolnak be, hogy képes volt a vizet sörré változtatni.

Bár több kérője akadt, a szép Brigitta nem volt hajlandó férjhez menni, Jézus jegyeseként szüzességet fogadott – döntéséről több történet szól. Egy legenda szerint Brigitta azért imádkozott, hogy az Úr elvegye a szépségét, így érdektelenné váljon a férfiak szemében. Másik, radikálisabb változat szerint udvarlói megharagudtak a kikoszarás miatt, de amikor egyikük gúnyolódott, hogy a tekintetét csak a férjére függesztheti, Brigitta a saját szemét szúrta ki, hogy elkerülje az alárendelt szerepet. (Aztán az imádság visszaadta szeme világát.)

az egyetlen lehetséges menekülési út

Szent Brigitta a korban az egyetlen lehetséges menekülési utat választotta: a vallásnak szentelte életét. Írországban elsőként csak nőknek szóló kolostort alapított (480 körül,

Kildare-ben), és menedéket nyújtott a nyomorultaknak és bajbajutottaknak.

Ugyancsak legenda, hogy a hozzá forduló megesett lányon (aki megszegte szüzességi fogadalmát): „a hit erejével” segített – fájdalommentes és veszélytelen abortuszt hajtott végre.

A mélyen katolikus Írországban érthetően Szent Brigitta alakját nem utóbbi tette miatt övezi tisztelet. A vallásos országban a terhességmegszakítás minden formája tiltott volt – még a vérfertőző viszonyból vagy erőszakot követően fogant magzatok elhajtása is – egészen a most, a 2018-ban elfogadott enyhébb törvény hatályba

lépéséig. A középkori szent önzetlen segítségével 14 év börtönt kockáztatott volna a modern világban. Viszont a középkorban (és aztán is) rendszeres és megszokott illegális beavatkozás volt a magzatelhajtás.

Szent Brigittára ma proto-feministaként is hivatkoznak. A kortárs érdeklődés előzménye egy néhány évtizeddel korábbi alkotás. Judy Chicago amerikai művész *The Dinner Party* című, monumentális munkáján a nőtörténet főszereplői között jelenik meg Szent Brigitta. A mű művészettörténeti szempontból és a feminista reprezentáció felől nézve is emblematikus: szimbolikus nőalakokat vonultat fel az ókortól a nyolcvanas évekig.

Korunk kérdései 1. díj, sorozat
Olivia Harris, Egyesült Királyság

A május 25-i írországi népszavazáson a meghatározó többség a világ egyik legszigorúbb abortusztörvénye ellen voksolt. Az alkotmány Nyolcadik Módosításának – a terhességmegszakítást lényegében kivétel nélkül, akár nemi erőszak és vérfertőzés esetén is tiltó – eltörléséért indított mozgalom a közösségi médiában kampányolt és az utcán is felvonultatta érveit tüntetések és színházi látványosságok keretében.

Megan Scott Szent Brigittának, Írország védőszentjének öltözve kampányol a törvény eltörléséért Dublin fő bevásárlóutcáján.

WORLD PRESS PHOTO kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban
2019. szeptember 19 – október 23.